

WEZEN VAN HET CALVINISME

DOOR

PROF. DR. S. GREIJDANUS

Hoogleraar aan de Theologische Hoogeschool te Kampen

WEZEN VAN HET CALVINISME.

De vraag naar het wezen van het Calvinisme en die naar een Calvinist, zijn niet gelijk. Het Calvinisme vindt niet bij een ieder, die er zich bij aansluit, volle doorwerking. Niet elk die zich Calvinist noemt, is waarlijk en voor de volle honderd procent Calvinist in denken en leven, naar innerlijk bestaan en uitwendig handelen. Zelfs ontbreekt aan alle Calvinisten in dézen zeer veel. Het blijft bij alle Calvinisten, hoezeer zij het met hun aanhangen van het Calvinisme oprecht meenen, droef stukwerk hun gansche leven lang, zowel wat inzicht of kennis aangaat, als wat de levenspraktijk betreft.

Daarenboven is het Calvinisme veel te rijk aan beginselen en denkbeelden en energieën of krachten, dan dat het zich ook maar ooit in eenigen mensch eenigermate volkomen belichamen of verwerkelijken kan.

Het is er mee als met het Christendom.

Niet elk die Christen heet, is metterdaad en ten volle Christen in hart en doen, wat bewustzijn en gemoeds-bestaan en levensopenbaring aanbelangt. Alle Christenen, ook die naar den levensband aan Christus terecht den naam van Christen dragen, zijn zeer gebrekkige Christenen zoo lang zij op aarde zijn. Allen zijn tot hun doodsnik verduisterd van verstand, onrein van hartstochten, verkeerd van wil, zondig van leven, ofschoon ook het nieuwe levensbeginsel uit Christus in hen aangebracht werd en zich gelden doet. Zelfs een man als Paulus beleed met insluiting van zichzelf: Wij kennen ten deele en wij profeteeren ten deele, I Cor. 13:9. En hij klaagde: Ik weet, dat in mij, dat is in mijn vleesch, geen goed woont. Het goede dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade dat ik niet wil, dat doe ik, Rom. 7:18 en 19. De. Heidelbergsche Catechismus spreekt daarmede in overeenstemming uit, dat ook de allerheiligsten, zoo lang als zij in dit leven zijn, maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid hebben. Antw. 114.

Bovendien is het Christendom, genomen als Christelijke waarheid, als Evangelie, zoo heerlijk en groot en rijk aan allerlei zegeningen, dat de geheele gemeente des Heeren van millioenen en millioenen geloovigen noodig is om de volheid daarvan eenigszins te kennen en ten toon te spreiden, en zelfs komt zij daarmede niet gereed in de eeuwigheid. Daarom spreekt de apostel Paulus van een met alle de heiligen kunnen begrijpen welke de breedte en lengte en diepte en hoogte zij en bekennen de liefde van Christus die de kennis te boven gaat, om welke hij voor de geloovigen bidt, Eph. 3:16-19.

Hoe zou dan ooit één enkele geloovige de heerlijke volheid van het Christendom in zich

opnemen kunnen en van zich doen uitstralen. Ook afgezien van het verderf der zonde, is elk geloovige, met hoe groote uitnemendheden en talenten ook versierd, veel te gering en nietig om het volle Evangelie naar al zijn goederen en gaven in zich te ontvangen en van zich uit als te weerspiegelen,

Zoo vraagt dan ook de Heidelbergsche Catechismus in Zondag 7 niet: Wat is een oprecht of waar geloovige, doch: Wat is een oprecht of waar geloof. Een geloovige kan wankelen en twijfelen. Petrus daalde in vast vertrouwen op den Heere af uit het schip en wandelde over de golven. Maar even later zag hij den sterken wind en werd hij bevreesd, zoodat hij nederzank in het water, en door den Heere zich hoorde toevoegen: Gij kleingeloovige, waarom hebt gij gewankeld? Matth. 14:29-31. Doch van het geloof belijden we met Antw. 21 van dien Catechismus, dat het is een zeker of stellig weten of kennis, en een zeker of vast vertrouwen.

Calvinisme en Calvinist zijn daarom geen synoniemen. Zij drukken niet beide ongeveer hetzelfde en in gelijke volheid uit. Zij kunnen maar niet omgewisseld worden.

Ongetwijfeld is er, waar de naam Calvinist terecht gedragen wordt, samenhang en zeer nauw verband. Wat het Calvinisme is, heeft zijn zegen en kracht dan in den Calvinist gewerkt in meerdere of mindere mate, en beheerscht hem dan. Maar het Calvinisme bevat veel meer leven en kracht en heerlijkheid en volheid van allerlei gaven, dan dat het immer door eenigen Calvinist ten volle ervaren, verstaan, en in arbeid uitgewerkt zou kunnen worden.

Hieruit volgt, dat er ook onderscheiden moet worden tusschen Calvinisme en de beschouwing of leer en levensarbeid van Calvijn. Al heet het Calvinisme naar Calvijn, en al is uitteraard Calvijn een zeer uitnemende representant van het Calvinisme, ja wel de allervoortreffelijkste aanhanger of vertegenwoordiger daarvan, zoo zijn toch ook Calvinisme en Calvijns denk- en handelwijze niet geheel hetzelfde. Hoe uitstekende gaven van verstand en karakter en werkzaamheid aan Calvijn gegeven waren, niettemin bleef ook hij tot zijnen dood een zondaar, werkte evenzeer bij hem het verderf van onzen val na in denken en doen, en gold, ook daarvan afgezien, van hem eveneens, dat hij als mensch, en nog mensch op aarde, beperkt was, eindig in kennis en kunnen.

Moge het Calvinisme zijn naam danken aan Calvijn, zoo neemt dit niet weg, dat hetgeen door den naam Calvinisme wordt aangeduid, wel eens dieper, meer omvattend kan zijn, dan wat Calvijn dacht en leerde en in het werk stelde, soms ook iets anders, voorzoover Calvijn in zijne meening en handelwijze fout ging, en dat het ouder is dan Calvijn. "De zucht, om heel het leven door wetten en reglementen te beheerschen, liet al te weinig ruimte over voor de vrijheid der consciëntie. De grens tusschen consistorie en raad, tusschen kerk en staat, tusschen beider werkzaamheid en straf, was onzuiver getrokken, zoodat er voortdurend gevaar van botsing ontstond", (Dr. H. Bavinck, Johannes Calvijn, blz. 24). In dien geest schrijft ook Dr. H.

Bouwman: "heeft Calvijn onderscheiden tusschen de taak van de kerk en van den staat; het begrip van een zelfstandigen staat naast een vrije kerk is hem nog niet duidelijk geworden", (Gereformeerd kerkrecht, I, blz. 249). En Dr. A. Kuiper uit zich aldus: "Het Calvinisme is geen starre, onbeweeglijke macht, die reeds bij Calvijns leven haar laatste consequentie ontdekt, haar volle afronding gevonden had. Integendeel, het is een beginsel dat eerst allengs zijn kracht openbaart, voor elke eeuw een eigen gedachte heeft, in elk land een eigen vorm weet aan te nemen, en juist in deze rusteloos gedaanteverwisseling zijn ontwikkelingsproces voortzet", (Het Calvinisme, oorsprong en waarborg onzer constitutioneele vrijheden², blz. 22). En met betrekking tot het erkennen van fouten, door Calvinisten gemaakt, zegt hij, blz. 36: "Feiten blijven feiten en ik ken de verleiding der geschiedenisvervalsching niet, eenvoudig wijl het Calvinisme niet in personen, maar in beginselen zijn kracht zoekt".

Daarmede is gezegd, dat wij Calvinisme niet maar zonder meer mogen vereenzelvigen met Calvijns denkbeelden en leeringen en daden. Hier moet onderscheiden worden. Aan het Calvinisme zelf moet getoetst worden ook wat Calvijn heeft gezegd of geschreven en verricht, om te weten of dat juist en rechtmatig was, en voordat we dat als waarlijk Calvinisme kunnen erkennen.

Maar, en dat is hiermede ook gegeven en volgt er als onmiddellijk uit, dan mogen we evenmin het denken en doen van eenigen anderen Calvinist maar zonder nadere keur en als sprak het vanzelf, beschouwen als natuurlijk zuiver Calvinisme. Deze Calvinisten mogen de naam dragen van Kuiper, van Bavinck, van Warfield, van Hodge, van Voetius, van Junius, en van welke veelszins rijkbegaafde, invloedrijke, voortreffelijke Calvinisten er voorts geweest zijn, zij allen waren evenzeer als, Calvijn zondige en beperkte mensenen, vatbaar voor dwaling en misverstand en foutieve redeneering, die feil konden gaan in waarnemen, overleggen, redeneeren, uiteenzetten en handelen. Was zelfs Calvijn niet altoos vrij van, noch verheven bóven, deze gebreken, deze anderen waren dat zeker niet meer dan hij. En zoo min we dus alles wat Calvijn heeft geschreven en geregeld en volbracht, zonder nader onderzoek als metterdaad Calvinisme mogen aanvaarden en voorstellen, evenmin mogen we zonder goede overweging en keur al wat latere Calvinisten, Hyperius, Gomarus, Voetius, Comrie, Kuiper, Bavinck, hebben gedacht en gesproken, geleerd en geschreven, in het werk gesteld en tot stand gebracht, erkennen en overnemen en volgen en prediken als recht en goed, als Calvinisme van zuiver gehalte en hoogen graad. "Alle menschen zijn uit zichzelf leugenaars en ijdelers dan de ijdelheid zelve", zegt de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, waarom we geen geschriften van menschen, hoe heilig zij geweest zijn, gelijkstellen mogen met de Goddelijke Schriftuur, noch de gewoonte met de waarheid, Art. 7.

Om nu echter het Calvinisme naar zijn wezen te leeren kennen, moeten we er op letten, dat het niets anders wil leeren dan wat God in de Heilige Schrift openbaart. Waarom leer en leven der Calvinisten aan de Heilige Schrift getoetst moeten worden op zuiverheid en rechtheid. Voorts echter moeten we, zij het dan al niet zonder nadere onderscheiding en beoordeeling, nagaan wat Calvijn en de andere Calvinisten hebben geleerd en gedaan, gedacht en gesproken, beraamd en uitgevoerd, om het wezen van het Calvinisme te leeren doorzien en verstaan. Inzonderheid zijn hier van beteekenis de Calvinistische belijdenisgeschriften, d.i. de Confessies door Gereformeerde Kerken opgesteld, en kerkelijke geschriften en regelingen van een min of meer confessioneel karakter. En daarbij komt ook het acht geven op wat het Calvinisme heeft gedaan, d.i. de Calvinisten voor zoover door het Calvinisme geleid, bezielde, beheerscht.

Zullen we onder den indruk komen van wat een storm is, dan moeten we hem niet alleen hooren bulderen en loeien, maar ook zien boomen schudden en ontwortelen, huizen omverwerpen, golven omhoog drijven. Door zijne werking eerst leeren we recht verstaan zijne geweldigheid, zijne verwoestende kracht, wat hij eigenlijk is, en wat hij kan.

Zoo ook met het vuur. Om daarvan de verschrikkelijkheid en alverslindende kracht te beseffen, moeten we aanschouwen, hoe het huis na huis verteert, velden kaal en leeg brandt, bosschen aangrijpt en doet verdwijnen.

Op die wijze is het insgelijks met leeuw en tijger en ander verscheurend gedierte. Niet in rust openbaren zij hun vreeselijken aard. Die komt eerst uit, wanneer zij in actie zijn, als zij hunne prooi aanvallen en overweldigen, en wanneer zij trachten datgene te doen, waartoe hun lust en neiging hen prikkelen.

En niet alleen met wat verderft of verwoest is het zoo, dat we eerst uit de werking recht aanschouwen kunnen wat het is en wat het vermag. Het geldt ook van wat heerlijk, goed, en groot is. Om ons de pracht van het paard te teekenen, stelt God Zelf het aan Job voor in volle beweging ten tijde van den oorlog. "Het graaft in den grond, en het is vroolijk in zijne kracht, en trekt uit, den geharnaste tegemoet. Het belacht de vrees en wordt niet ontsteld, en keert niet wederom, vanwege het zwaard. Tegen hem klettert de pijlkoker, het vlamvend ijzer der spies en der lans. Met schudding en beroering slokt het de aarde op, en geloof niet dat het is het geluid der bazuin. In het volle geklank der bazuin zegt het: Heah! en ruikt den krijg van verre, den donder der vorsten en het gejuich", Job 39:24-28. Wil ook de Heere ons Zijne onvergelykelijke grootheid doen kennen, dan wijst Hij evenzeer op Zijne machtige werken. "Zie, de volkeren zijn geacht als een druppel van een emmer, en als een stofje van de weegschaal; zie, Hij werpt de eilanden henen als dun stof; en de Libanon is niet genoegzaam om te branden, en zijn gedierte is niet genoegzaam ten brandoffer; bij wien dan zult gij God

vergelijken, of wat gelijkenis zult gij op Hem toepassen?" Jes. 40:15-18. "Ik zal bergen en heuvelen woest maken en al hun gras zal Ik doen verdorren, en Ik zal de rivieren tot eilanden maken, en de poelen uitdrogen; en Ik zal de blinden leiden door den weg, dien zij niet geweten hebben", Jes. 42:15-16a.

Ook de mensch openbaart zich door wat hij doet. "Een jongen zal ook door zijne handelingen zich bekend maken, of zijn werk zuiver en of het recht zal wezen", zegt Spr. 20:11. En in Spr. 22:29 lezen we: "Hebt gij een man gezien die vaardig in zijn werk is? Hij zal voor het aangezicht der koningen gesteld worden". En onze Heiland zegt in betrekking tot den mensch: "Aan hunne vruchten zult gij ze kennen", Matth. 7:16.

Dat geldt van het Calvinisme eveneens.

Dat heeft iets, dat heeft veel gedaan. Dat heeft machtige daden doen verrichten van zeer onderscheiden aard, in verschillende landen en streken, op vele plaatsen, nu reeds eeuwen. Dat kan daarom uit zijn werken gekend worden naar zijn wezen.

Van het Christendom schrijft Dr. H. Bavinck, dat het is "een godsdienst die ... eene allerbelangrijkste geschiedenis heeft doorgemaakt, onder verschillende volken en in verre landen positie heeft genomen", (Het Christendom, blz. 3). Dat kan eveneens gezegd worden van het Calvinisme. En evenzeer wat hij dan een weinig verder volgen laat: "Want het Christendom heeft eene objectieve zijde in dogma en kerk, in eeredienst en kerkregeering, maar het dringt ook subjectief in den mensch zelf door, in zijn verstand, hart en geweten; en kweekt daar eene nieuwe wereld van voorstellingen, aandoeningen en gezindheden, welke moeilijk te kennen en te beschrijven zijn. En van binnen uit breidt het Christelijk geloof zich weer naar alle zijden van het menscheijk leven uit, doet zijn invloed gelden op alle gebieden en zet zijn stempel op alle bestanddeelen der cultuur". Insgelijks nog ook wat hij op blz. 24 zegt: "Het Christendom gaat echter lang niet in zijne belijdenis, in zijn dogma en theologie, in zijne wereld- en levensbeschouwing op, ofschoon ook deze van groote waarde zijn; maar het was ook de oorsprong van een nieuw, heilig leven". Daarom leert ook de Heidelbergsche Catechismus: "Het is onmogelijk, dat zoo wie Christus door een waarachtig geloof is ingeplant, niet zoude voortbrengen vruchten der dankbaarheid", Antw. 64.

Dit laatste kwam ten aanzien van het Calvinisme wel bijzonder uit bij de Hugenoten, van wie door hun vijand Varillas in zijn "Historie de Charles IX" verhaald werd: "In het leger der Hugenoten werd regelmatig gebeden. De straf volgde elk vergrijp op den voet. Lediggang noch lijkberooving kwamen voor, en boogde de maarschalk Brissac op zijn vermogen, om elken twist onder zijn soldaten te beslechten, de Calvinisten brachten het nog verder: er kwam geen gekrakeel bij hun troepen voor. Dagelijks zong men psalmen. Er werd nooit gespeeld. Hun voeding was sober en marketentsters die andere spijzen boden werden geweerd. On-

zedelijkheid werd niet gevonden en de boeren werden voor hun requisities even geregeld betaald, als op de markt in vollen vrede", (bij Dr. A. Kuyper, "Calvinisme oorsprong en waarborg" ², blz. 37).

Het Calvinisme heeft veel tot stand doen brengen er tot veel in staat gesteld, ook tot veel lijden. Het heeft het denken zijner aanhangers, voorzoover noodig, omgezet en vervuld en beheerscht, hun harten gestemd tot de grootste opofferingsgezindheid, hun gemoed met blijde hope zich doen richten op wat met de toekomstige eeuwigheid intreden zal, hen met vast vertrouwen voorzien en gesterkt, hen nu eens, en dat ook wel blijmoedig, de pijnlijkste martelingen doen verduren, dan eens de kloekste daden doen verrichten. In hun huiselijk leven, in hun maatschappelijk leven, in hun volksleven, ook in het wereldleven, heeft het invloed geoefend en wel meermalen machtige verandering aangebracht. "Ware het Calvinisme uitgebleven", schrijft Dr. A. Kuyper, "zoo zou Spanje de Nederlanden overweldigd hebben, de Stuarts zouden in Engeland en Schotland meester van het terrein zijn gebleven, in Zwitserland zou de geest der halfheid den triomf hebben behaald, en de levensaanvangen van deze nieuwe wereld" — d.i. de Vereenigde Staten van Noord-Amerika — "zouden een gansch ander karakter gedragen hebben ... door niets zou de Roomsch-conservatieve macht der Habsburgers, der Bourbons en der Stuarts te stuiten zijn geweest; en van de vrije ontwikkeling der volkeren, gelijk we die thans in West-Europa en Amerika zagen opkomen, zou kortweg geen sprake zijn geweest. De geschiedenis van twee werelddeelen zou een geheel andere, veel donkerdere zijn geweest", (Het Calvinisme, Stonelezingen, blz. 32).

En tegenover deze negatieve aanduidingen van hetgeen geschied zou zijn, wanneer het Calvinisme niet opgekomen ware, stelt hij blz. 33 allerlei positiefs, door het Calvinisme verkregen: "denkt het in, hoe eerst door het Calvinisme de psalm der vrijheid uit de benauwde consciëntie naar de lippen drong; hoe onze constitutioneele burgerrechten eerst door het Calvinisme veroverd en verzekerd zijn; en hoe tegelijk juist van West-Europa die machtige beweging uitging, die wetenschap en kunst deed opbloeien, voor handel en nijverheid nieuwe banen ontsloot, het huiselijk en maatschappelijk leven opluisterde, den burgerstand tot eere verhief, den werkman als van gelijken rechte naast zijn patroon plaatste, de philanthropie welig deed uitbotten, en boven dit alles door puriteinschen ernst het zedelijk leven der menschheid verhoogd, gereinigd en geadeld heeft".

In dien geest zegt ook Dr. H. Bavinck van het streven van Calvijn: "De staat, schoon onderscheiden van de kerk en met eene eigen taak belast, was toch op zijn terrein niet minder dan de kerk aan het Woord Gods gebonden en tot het houden van de beide tafelen van Gods Wet verplicht. Heel het huiselijk, burgerlijk en maatschappelijk leven had zich te stellen onder de tucht van Gods Woord", (Het Christendom, blz. 49. Vgl. ook E. Troeltsch, Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen ³, S. 605 ff.).

Dit een en ander zou echter den indruk kunnen geven, dat het Calvinisme, en de Reformatie in het algemeen, allereerst en eigenlijk ware eene maatschappelijke en politieke beweging. En het zou ons zijn aanhangers kunnen doen denken als vooral martiale figuren, krachtige strijders voor de rechte ordening van de verhoudingen in dit aardsche leven. Doch al hebben velen hunner ook metterdaad kloeke mannen zich betoond, die met bekwaamheid en onverschrokken optraden voor wat zij als eisch van Gods Woord beschouwden ten aanzien van dit aardsche met zijn verbanden en regelingen, zoo was en is het Calvinisme in de eerste plaats iets diepers of hoogers dan een verlangen en streven naar hervormingen betreffende het menschelijk bestaan en verkeer in dezen aardschen tijd. Het Calvinisme betreft allereerst 's menschen verhouding tot God. In zijn diepste wezen is het Godsdienst. Het is het Christelijk geloof in zijn zuiverste wezen en rijkste ontplooiing. En deswege kan gezegd worden, dat het Calvinisme in wezen er eerder was dan Calvijn. Waar de Christelijke waarheid, het Evangelie, werkt en vol werd en wordt gekend en beleden en beleefd, daar was en is het Calvinisme naar zijn kern, zij het al niet naar zijnen door Calvijn en anderen uiteengezetten vorm. "Het Calvinisme was in diepste gedachte reeds door Augustinus gegrepen, was reeds lang voor Augustinus in datzelfde Rome door den apostel Paulus in zijn brief aan de Romeinen geproclameerd, en gaat van Paulus terug tot op Israël en zijn profeten, ja tot in de tente der patriarchen", (Dr. A. Kuyper, Het Calvinisme, Stonelezingen, blz. 26.) Voor verschil van gradatie in aanneming van het Calvinisme zie daar blz. 7.

Den waren Calvinist gaat het in de eerste plaats om den vrede met, en den rechten dienst van, God. Daarom kwamen zij in verzet tegen Rome. Daarom werden zij vervolgd en lieten zij zich martelen en dooden. Daarom gordden zij het zwaard aan, en deinsden zij niet op het slagveld. "Aan wie zijn deze beroeringen" — van de oorlogen, die de Hervorming vergezeld hebben — "te wijten? aan den afgrijselijken dwang der Roomsche Kerk in verband met wereldlijk geweld. Zoo de protestanten onrust en krijg hebben gesticht, hij is de twistzoeker niet die den slag des moordenaars, door hem van zich af te stooten, ontwijkt. Hoedanig is, aan de zijde der protestanten, het karakter der worsteling? wij zagen het in ons vaderland; elders was het insgelijks; verzoenlijkheid, vergevensgezindheid, begeerte om bij gehoorzaamheid aan God gehoorzaamheid aan den strengen landsheer te voegen. En wanneer is de tegenstand begonnen? gelijktijdig met onrecht en verdrukking? zoodra er gunstige kans was? neen; in Frankrijk, zoowel als in de Nederlanden, heeft de vervolging, zonder wederstand dan des gebeds en der evangelieprediking, 40 jaren gewoed. Zelfs nadat het aangroeiend getal tot openlijken tegenweer in de gelegenheid gesteld had, zou men in lijdelijkheid volhard hebben, zoo niet de weerstand, in Frankrijk van de prinsen van den bloede, tijdens de minderjarigheid des konings, in Nederland van den Prins van Oranje tegen Alva, een bewijs en teeken opgeleverd had dat de hand des Heeren, na beproefd en getuchtigd te hebben, ter verlossing

van Zijn volk uitgestrekt werd", (G. Groen van Prinsterer, Ongeloof en Revolutie ⁵, ed. H. van Malsen, blz. 139).

Speciaal ten aanzien van ons vaderland schrijft Groen: "Vervolging om der Godsdienst wille en het veldwinnen der Reformatie geven weldra aan den strijd een Protestantsch karakter, zoodat gewetensvrijheid hoofdbeginsel en de krijg religiekrijg wordt", (Handboek der Geschiedenis van het Vaderland 3, blz. 88, § 127). "De Hervormden hadden *vrijheid van Christelijke Godsdienst*oefening ten doel. Zij zouden zich, behalve geloofsverzaking, alles hebben getroost; dit niet. Tengevolge dezer pligtmatige onverzettelijkheid werd de krijg somtijds voortgezet enkel om de Godsdienst", blz. 90, § 131. "De onderhandelingen braken telkens op het punt der Religie af. In 1580 schrijft Willem I: "wenschelijk ware het dat Gods genade ons een goeden vrede schonk; doch ik heb er weinig hoop op; want men eischt het verlaten van Gods Woord, wat, Gode zij dank, niemand doen wil; liever alles wagen dan dezen schat te verliezen". Zonder dit hooger beginsel, had waarschijnlijk Nederland, evenmin als Arragon, Napels, Sicilië, Milaan, zijne Privilegiën en onafhankelijkheid bewaard", blz. 91.

En van de Hervormers zegt hij: "Men heeft te weinig op de gehoorzaamheid, de lijdzaamheid, de lijdelijkheid dezer Christenen gelet. Men heeft van de meesten hunner indrukwekkende figuren van strijdbare helden gemaakt. Waar ze niet, gelijk een Zwinglius, tot het dragen der wapenen werden geroepen, zijn zij enkel geloofshelden geweest. Zij streden, maar met het zwaard des Geestes; zij streden ten bloede toe; maar om, als martelaren, hun eigen bloed te doen vergieten. Hun moed was ootmoed, hun geloofsvertrouwen met nauwgezette plichtsbetrachting vergezeld", (Ongeloof en Revolutie ⁵, blz. 136).

Het Calvinisme is dus niet maar een staatkundig streven, noch eene maatschappelijke beweging, zelfs niet enkel eene levens- en wereldbeschouwing. Het is dit laatste en het tevoren genoemde ook wel. Maar het is meer. En het is in de eerste plaats iets veel diepers. In de kern van zijn wezen is het geloof, is het Godsdienst, is het 't Christelijk geloof en de Christelijke Godsdienst op zijn zuiverst en best. "Immers de kenmerkende voorkeur en de kenteekenende eigendommelijkheid van het Calvinisme ligt niet in eenig leerstuk, maar hierin, dat het in de Christelijke religie *het Wezen der religie tot zijn hoogste recht* laat komen", (Dr. A. Kuyper, Calvinisme en Revisie, blz; 18). "Die Unterschiede" — tusschen Calvinisme en Lutheranisme — "liegen im wesentlichen auf dem Gebiete des Gottesgedankens, der damit gegebenen religiös-ethischen Grundhaltung und der davon ausfliessenden eigentümlichen Gestaltung der sozialen Aufgaben", (E. Troeltsch, Die Soziallehren ³, S. 614 f.,) d.i. de verschillen liggen wezenlijk op het gebied van de Godsgedachte, der daarmee gegeven godsdienstig-zedelijke fundamenteele houding en der daaruit voortvloeiende eigenaardige

vorming der sociale taak of plichten.

Maar juist omdat het Calvinisme naar zijn diepste wezen de Christelijke Godsdienst is naar zijn zuiverste bestaan en werking, daarom sluit het ook in zich eene alomvattende levens- en wereldbeschouwing, en heeft het regelende beteekenis voor het persoonlijke en huiselijke en maatschappelijke en staatkundige zijn en handelen in vollen omvang. Het raakt het zedelijke en het wetenschappelijke. Er is geen gebied van het menscheijk leven, individueel en sociaal, of het Calvinisme heeft er iets tegen te zeggen en er iets mee van doen. "Aldus opgevat, schrijft Dr. A. Kuyper, wortelde het Calvinisme in een eigen vorm van religie, en ontwikkelde zich uit dit eigenaardig religieus besef, vooreerst een eigen Theologie, daarna een eigen Kerkorde, en voorts een eigenaardige vorm voor het staatkundige en maatschappelijk leven, voor de opvatting der zedelijke wereldorde, voor de verhouding tusschen natuur en genade, tusschen Christendom en wereld, tusschen Kerk en Staat, en ten slotte voor kunst en wetenschap, en toch bleef het in alle deze levensuitingen het eene en zelfde Calvinisme, overmits alle deze ontwikkelingen gelijkelijk en spontaan uit eenzelfde levensbeginsel voortkwamen", (Het Calvinisme, Stonelezingen, blz. 8).

God is Schepper van hemel en aarde met al wat er in en op is. Daarom is Hij aller Eigenaar en Heer. De rechte kennis en dienst van, en verhouding tot, Hem bepaalt derhalve ook 's menschen beschouwing van de geheele wereld en zijne houding tegenover haar en al haar volheid. Niets is ontstaan of kan ontstaan, dan door Hem. Ook kan geen enkel ding blijven bestaan zonder Zijne werking. Hij bepaalt het bestaan en zóó bestaan aller schepselen. Niets kan zich roeren noch bewegen, dan voorzoover Hij dat toelaat, of daarin zelfs medewerkt. "Wie zijt gij, dat gij vreest voor den mensch die sterven zal, en voor eens menschen kind dat hooi worden zal", zegt de Heere tot wie Hem liefheeft, vreest en dient, Jes. 51:12. "Wanneer gij zult gaan door het water, Ik zal bij u zijn, en door de rivieren, zij zullen u niet overstroomen; wanneer gij door het vuur zult gaan, zult gij niet verbranden, en de vlam zal u niet aansteken. Want Ik ben de Heere uw God, de Heilige Israëls, uw Heiland", Jes. 43:2-3a. In den beginne schiep God den hemel en de aarde, Gen. 1:1. De aarde is des Heeren mitsgaders hare volheid, de wereld en die daarin wonen, Ps. 24:1. Hij vervult den hemel en de aarde, Jerem. 23:44. Niemand kan zich voor Hem verbergen, noch aan Hem onttrekken, Ps. 139:2-5.

Bij de vraag naar het wezen van het Calvinisme gaat het dus in de eerste plaats, en in zeker opzicht alleen, om de rechte kennis en den zuiveren dienst van God. Maar deze kennis en dienst van God sluiten in zich de kennis Zijner verhouding tot de geheele wereld met alle hare schepselen, en die van Gods eisch omtrent ons doen tegenover Hem en het geschapene, met de volbrenging dezer roeping.

Wie of wat is God? Waaruit kunnen wij Hem kennen, en voor hoever? Hoe moet onze gezindheid en gedraging jegens Hem zijn? Wat hebben wij van Godswege ten aanzien van de werken Gods en onze medeschepselen te denken en te doen? "Immers, wij zullen niet zeggen, dat God, in eigenlijken zin des Woords, gekend wordt waar geen godsdienst noch godvreezendheid is. Ik versta dan onder de kennis Gods zulk een kennis, door welke wij niet alleen begrijpen, dat er een God is, maar ook vatten, wat wij omtrent Hem behooren te weten, wat nuttig is tot Zijn eer, en eindelijk wat dienstig is", (Calvijn, Institutie, I, 2, 1, naar de vertaling van Dr. A. Sizoo, I, blz. 5 en 4). "Nagenoeg de gansche hoofdinhoud van onze wijsheid, die verdient voor de ware en hechte wijsheid gehouden te worden, bestaat uit twee deelen, de kennis van God en de kennis van onszelf. Maar hoewel deze twee door vele banden onderling verbonden zijn, is het toch niet gemakkelijk te onderscheiden, welke van beiden aan de andere voorafgaat en haar uit zichzelf voortbrengt. Want eerstens kan niemand zichzelf bezien, of hij richt terstond zijn zinnen tot de aanschouwing van God, in Wien hij leeft en zich beweegt. (Hand. 17:38): immers het is allerminst verborgen, dat de gaven, waardoor wij iets beteekenen, geenszins van onszelf afkomstig zijn, ja zelfs dat ons zijn zelf niets anders is dan een zijn in den eenigen God. Vervolgens worden wij van deze goederen, die druppelsgewijs uit den hemel tot ons neerdruppen, als van de beekjes tot de bronwel geleid. Verder blijkt uit onze armoede des te beter die oneindige rijkdom van goederen, welke in God is ... Daarentegen staat het vast, dat de mensch nooit tot een zuivere kennis van zichzelf geraakt, tenzij hij eerst Gods aangezicht aanschouwd heeft en van diens aanblik afdaalt tot het beschouwen van zichzelf. Want door de ons allen ingeboren hoovaardij schijnen wij onszelf steeds rechtvaardig toe en rechtschapen en wijs en heilig, tenzij wij door stellige bewijzen van onze onrechtvaardigheid, verdorvenheid, dwaasheid en onreinheid overtuigd worden. Hiervan worden wij echter niet overtuigd, indien wij slechts zien op onszelf en niet ook op den Heere, die het eenige richtsnoer is, naar hetwelk dat oordeel moet worden afgemeten", (Inst., I, 1 en 2, vert. Dr. A. Sizoo, I, blz. 1 en 2).

Wij moeten dus God kennen en onszelven. Maar om onszelven en het geschapene recht te kennen naar oorsprong en wezen, naar kunnen en niet-kunnen, naar roeping en lot, naar afhankelijkheid en beperktheid, naar grond voor hoop of vrees, moeten we eerst God recht kennen. Doch hoe zullen we Hem leeren kennen? We kunnen dat alleen, doordat Hij Zich aan ons openbaart of te kennen geeft. En dat heeft Hij gedaan en doet Hij: door de schepping met hare onderhouding en regeering, maar veel voller en helderder door Zijne bijzondere openbaring in de Heilige Schrift. "Wij kennel Hem door twee middelen. Ten eerste door de schepping, onderhouding en regeering der geheele wereld; overmits dezelve voor onze oogen is als een schoon boek, in hetwelk alle schepselen, groote en kleine, gelijk als letteren zijn, die ons de onzienlijke dingen Gods geven te aanschouwen, namelijk Zijne eeuwige

kracht en Goddelijkheid. Ten tweede geeft Hij Zichzelven ons nog klaarder en volkomener te kennen door zijn heilig goddelijk Woord", (Ned. Gel. bel., Art. 2). Om echter het boek der schepping en der geschiedenis goed te lezen, hebben we het boek van Gods bijzondere openbaring noodig. Calvijn vergelijkt daarom de Heilige Schrift met een bril. "Immers evenals oude lieden, of ooglijders, en allen, die slechte oogen heben, al houdt men hun het allerschoonste boek voor, ternauwernood, ofschoon ze wel zien, dat er iets geschreven staat, twee woorden kunnen saamvoegen, maar wanneer ze een bril opzetten, daardoor geholpen duidelijk beginnen te lezen, zoo verzamelt de Schrift de kennis Van God, die zich anders verward in onzen geest bevindt, verdrijft de duisternis en toont ons duidelijk den waren God". (Inst. I, 6, 1, vert. Dr. A. Sizoo, I, blz. 37). Daarmede zegt Calvijn dus, dat wij het boek der natuur of schepping en historie niet goed kunnen lezen zender hulp van de Heilige Schrift. Maar hij zegt daarmede niet, dat wij zonder herschepping of vernieuwing door den Heiligen Geest reeds oogen hebben om te zien. Dit laatste ontkent hij elders uitdrukkelijk. En om Calvijns bedoeling te dezer zake niet verkeerd te verstaan en voor te stellen, moeten we ook acht geven op wat hij in dezen op andere plaatsen schrijft. "Daarom is het niet te verwonderen, als de meesten over den Auteur der Schrift in twijfel zijn. Want hoewel daarin Gods majesteit zich openbaart, hebben tóch alleen maar oogen degenen, die door den Heiligen Geest verlicht zijn, om te zien wat wel voor allen zichtbaar moest zijn, maar dat alleen is voor de uitverkorenen", (II Tim. 3:16). "Wel is waar, dat het Woord des Heeren is als een lamp; maar zij schijnt in de duisternis en onder blinden, totdat innerlijk licht aan de oogen gegeven wordt door den Heere, Wiens eigen ambt het is de blinden te verlichten", (Luc. 24:25; vgl. ook Inst. III, 2, 34, en Calvijn's opmerkingen bij Ps. 119:18).

God heeft den mensch wel geschapen met het vermogen en de geschiktheid om Hem en Zijne schepping recht te kennen. En zonder den val zou de mensch ook uit Gods werk in hemzelve en in de gansche wereld en uit Zijne openbaring daarin, God recht hebben leeren kennen, alsook zich en het overig schepsel. God voerde daarom de dieren naar Adam om hun namen te geven. "En zoo als Adam alle levende ziel noemen zoude, dat zou haar naam zijn", Gen. 2:19. Maar door zijne zonde heeft de mensch zich van die geschiktheid tot ware en zuivere kennis van God beroofd. "Hij heeft over zich gehaald blindheid, schrikkelijke duisternis, ijdelheid in zijn verstand, boosheid en wederspanning en hardigheid in zijn wil en zijn hart, mitsgaders ook onzuiverheid in alle zijne genegenheden", (Dordtsche Leerregels, III, 1), al is het, "dat na den val in den mensch eenig licht der natuur nog overgebleven is, waardoor hij behoudt eenige kennis van God, van de natuurlijke dingen, van het onderscheid tusschen hetgeen eerlijk en oneerlijk is, en ook betoont eenige betrachtiging tot de deugd en uiterlijke tucht", (III, 4).

Bovendien heeft Gods vloek over onze zonde groote verstoring in de wereld aangebracht en

doet hij dat dagelijks, waardoor het den mensch te moeilijker valt, uit de wereld of het geschapene rechte kennis van God te verkrijgen. Denken we maar aan aardbevingen, bergstortingen, groote overstromingen als de zondvloed, teekenen van den hemel als waarvan de Heere spreekt in Matth. 24:29.

Twee dingen zijn daarom voor den mensch noodig voor de rechte kennis van God en het schepsel: eene nieuwe openbaring Gods, die Hij gegeven heeft in Christus, Zijnen Zoon, en in de Heilige Schrift; en de werking des Heiligen Geestes, die den mensch innerlijk wederom de geschiktheid geeft, God uit Zijn Woord of de Heilige Schrift, en bij haar licht ook uit Zijne werken van schepping en regeering aller dingen, te leeren kennen, d.i. de illuminatie of verlichting of ook opening des verstands, Luc. 24:24:45.

Wij kunnen derhalve God en onszelven en de wereld recht kennen alleen uit en bij het licht der Heilige Schrift. "Tot het Woord, zeg ik, moet men komen, waar God ons uit zijn werken juist en naar het leven beschreven wordt, doordat de werken zelf niet naar de verkeerdheid van ons oordeel, maar naar het richtsnoer der eeuwige waarheid beoordeeld worden. Indien wij van dat Woord afwijken ... zal het ons, met hoe voortvarende snelheid wij ons dan ook inspannen, toch nooit gelukken de eindpaal te bereiken, omdat wij dan builen den weg loopen". (Calvijn, Inst., I, 6, 3, vert. Dr. A. Sizoo, I, blz. 40/41). Zij is het Woord van God, door de ingeving des Heiligen Geestes. "die heilige, göttliche, biblische Schrift, die da ist das Wort Gottes, von dem heiligen Geiste eingegeben, und durch die Propheten und Apostel der Welt vorgetragen, ist die allerälteste, vollkommenste und höchste Lehre, und begreift allein alles das, was zur wahren Erkenntniß, Liebe und Ehre Gottes, zu rechter, wahrer Frömmigkeit und Anrichtung eines frommen, ehrbaren und gottseligen Lebens dienet. Diese heilige, göttliche Schrift soll nicht anders, als aus ihr selbst ausgelegt und erklärt werden durch die Richtschnur des Glaubens und der Liebe", (Conf. helv. prior, 1536, Artt. 1 en 2). "In de eerste plaats betuigen wij, dat wij als regel voor ons geloof en onze religie alleen de Schrift willen volgen, zonder er iets in te mengen, dat verzonnen is door het verstand der menschen zonder het Woord van God; en wij verklaren voor onze geestelijke leiding geen andere leer te willen aannemen, dan die ons onderwezen wordt door dit Woord, zonder er iets bij te voegen, noch van af te doen, zooals onze Heere het beveelt". (Conf. de la Foy te Genève, 1536, Art. 1). "Wij gelooven en belijden, dat de canonieke geschriften der Profeten en Apostelen van beide Testamenten, het ware Woord van God zijn (ipsum verum esse verbum Dei), en dat zij voldoende gezag van zichzelf hebben, niet van menschen. Want God Zelf heeft gesproken tot de Vaderen, Profeten, Apostelen, en spreekt nog tot ons door de heilige Schriften", (Conf. helv. post., 1562, I. Vgl. Conf. Gall., Art. I-V; Ned. Geloofsbel. Art. 20-7; Conf. Scot., 1560, Art. XIX).

Deze Heilige Schrift gelooven en aanvaarden wij als het Woord van God door de werking des Heiligen Geestes in onze harten. "Dezelfde Geest dus, die door den mond der profeten gesproken heeft, moet in onze harten doordringen, om ons te overtuigen dat zij getrouwelijk hebben uitgesproken, wat hun van Gods wege opgedragen was ... Dit moet dus onveranderlijk vastgesteld blijven, dat zij, die door den Heiligen Geest innerlijk onderwezen zijn, volkomen rust vinden bij de Schrift (solide acquiescere in Scriptura) en dat deze haar geloofwaardigheid in zichzelf heeft", (Calvijn, Inst. I, 7, 4 en 5, vert. Dr. A. Sizoo, I, blz. 48). "Want met een wederkeerigen band heeft de Heere de zekerheid van zijn Woord en zijn Geest onderling verbonden, opdat een welgegronde eerbied voor Gods Woord post vatte in onze harten, wanneer de Geest ons tegenschittert, die ons daar Gods aanschijn doet aanschouwen", (Inst. I, 9, 3, vert. Dr. A. Sizoo, I, blz. 67). "Het gezag der Heilige Schrift, waarom aan haar geloofd en gehoorzaamd moet worden, hangt niet af van het getuigenis van eenigen mensch of kerk, maar alleen van God haar Auteur, Die de waarheid zelve is; en daarom moet zij door ons aangenomen worden, omdat zij is het Woord van God ... niettemin echter komt de volk overtuiging en zekerheid, zoowel van hare onfeilbare waarheid als van haar Goddelijk gezag, nergens anders uit voort dan door de innerlijke werking des Heiligen Geestes, Die door het Woord en met het Woord zelf in onze harten getuigenis geeft (testificantis", (Westminster Confessie, 1647, Cap. I, 4 en 5). "De Schriften betoonen zich het Woord van God te zijn door haar majesteit en zuiverheid, door de overeenstemming van al hare deelen, en door het doel van haar geheel, zoodat namelijk alle eer aan God wordt toegedeeld; door haar licht en door hare verwonderlijke kracht om zondaren zoowel te overtuigen als ook te bekeeren, de geloovigen echter te troosten en op te bouwen ter zaligheid. Dat zij echter het Woord van God zelf zijn, kan alleen de Geest van God, Die in de Schriften en met de Schriften getuigenis geeft in het hart des menschen, hem ten volle doen gelooven (eas autem esse ipsissimum Dei verbum, solus Dei Spiritus in Scripturis et cum Scripturis testimonium praebens in corde hominis plene illi potest persuadere") (Groote Westminster Catechismus, 1647, R (= Antw.) 4).

Ook maar alleen wat in de Heilige Schrift staat, mag ten plicht gesteld worden. "De Heilige Schrift bevat alles, dat ter zaligheid noodzakelijk is, alzoo dat wat in haar niet te lezen is, noch uit haar bewezen kan worden, door niemand geëischt mag worden (Scriptura sacra continet omnia, quae sunt ad salutem necessaria, ita at quicquid in ea nec legitur, neque inde probari potest, non sit a quoquam exigendum") (Art. d. Anglic. Kerc, 1552 en 1562, VI).

Het Calvinisme erkent aldus alleen de Heilige Schrift met haar 66 boeken als het eigen woord van God, en als deswege den eenigen beslissenden regel voor geloof en leven, en het verwerpt de apocryphen en overleveringen buiten haar als niet van zoodanig gezag. (Vgl.

Nederl. Geloofsbel., Art. 4-5; Conf. Gall., Art. III-IV). "Eveneens verwerpen wij de menselijke overleveringen, die ... vergeleken met de (Heilige) Schriften, van deze afwijken, en door die afwijking toonen, dat zij volstrekt niet apostolisch zijn (Pariter repudiamus Traditiones humanas, quae ... compositae cum scripturis, ab his discrepant discrepantiaque illa sua ostendunt, se minime esse apostolicas)", (Conv. helv. post., 1562, II.) "Wij dulden derhalve in de zaak des geloofs geen anderen rechter dan God Zelf, Die door de Heilige Schriften uitspreekt, wat waar is, wat onwaar, wat gevolgd moet worden, wat ontweken", t.a.p. "Dit geloof en deze overtuiging aangaande de Heilige Schrift, n.l. dat zij door God geïnspireerd is, en Zijn wil voldoende aan ons openbaar maakt, is het beginsel en de grondslag der Christelijke religie (principium est et fundamentum religionis Christianae)", (Belijdenis der Moravische Broeders, 1609, I). "En de onfeilbare regel voor hare vertolking is de Heilige Schrift zelve... De hoogste rechter, door wien alle geschillen over de religie beslist moeten worden, alle besluiten van Synodes, de meeningen van oude, kortom de leeringen van menschen, van alle private (particuliere) geesten, welke ook maar, zijn te beoordeelen, en bij wiens gevoelens wij gehouden zijn ons neer te leggen, kan geen ander zijn behalve de Heilige Geest, Die in de Schrift zich uitspreekt (nullus alius esse potest praeter Spiritum Sanctum in Scriptura pronunciantem), (Westminster Confessie, I, 9 en 10).

Met zijn volstrekte erkenning van de Heilige Schrift als den eenigen en absoluten regel voor geloof en leven staat het Calvinisme niet alleen tegenover alle heidendom, dat van geene Heilige Schrift als Gods bijzondere Woord weet, noch weten wil, en tegenover het Modernisme, dat evenmin de Heilige Schrift in dien zin erkent, maar in zekeren zin ook tegenover Rome, dat de Apocryphen mede als canoniek erkent, daarbij de traditie als gezaghebbend naast of feitelijk boven de Heilige Schrift aanneemt, en bovendien eene pauselijke onfeilbaarheid leert, doch ook zelfs eenigszins tegenover, althans onderscheiden van, het Lutheranisme. Legde dit zich neer bij, en handhaafde het in den kerkedienst wat niet bepaald door Gods Woord verboden wordt, en vroeg het niet bijzonder naar voorschriften in de Heilige Schrift ter regeling van het menscheijk leven in gezin en maatschappij en staat, bij het Calvinisme was dit anders. "Der reformierte Gestaltungstrieb stellte vom Anfang an die Schrift als Quelle für Lehre, Kultus und Disziplin in den Vordergrund. Die lutherische Art., welche in der Kirche wie im Einzelleben das frei Gewachsene mehr nachträglich beschneidet, wurde nicht in gleicher Weise dahin geführt, eine positive, klare Norm für das Leben zu suchen", (E. F. Karl Muller, Symbolik, S. 454). In onderscheiding echter ook van Zwingli, "sluit Calvijn zich zoo streng mogelijk aan de Schrift aan", (Dr. H. Bavinck, Geref. dogm. ², I, blz. 174). De Conf. helv. post. belijdt te dezer zake: "En in deze Heilige Schrift bezit de geheele (universalis) kerk van Christus ten volle uiteengezet zoowel al wat dient om het leven, dat Gode behaagt recht in te richten (ad vitam Deo placentem recte informandam). Waarom; (quo nomine) duidelijk door

God voorgeschreven is, er niets hetzij bij te voegen, hetzij van af te doen. Derhalve is ons gevoelen, dat uit deze Schriften de ware wijsheid en vreeze Gods verkregen moet worden (patendam), ook de (leer van de) reformatie en van het bestuur der kerken, en het onderricht in alle plichten der Godvreezendheid, eindelijk de goedkeuring en de afkeuring van leerstellingen, of de weerlegging van alle dwalingen, maar ook alle vermaningen", I. Daarmede in overeenstemming spreekt de Westminster Confessie uit: "Heel den raad Gods (consilium Dei universum) over alles, wat tot Zijne eere, en wat tot het heil, het geloof, en het leven der menschen noodzakelijk is, is of noodzakelijk in de Schrift vervat, òf kan er door goede en noodzakelijke gevolgtrekking uit afgeleid worden". Voor het heilzame verstaan (salutaris perceptio) echter van wat in het Woord Gods geopenbaard wordt, is de innerlijke verlichting des Heiligen Geestes noodig. Ook zijn er wel sommige omstandigheden (nonnullae circumstantiae), die de vereering van God en het bestuur der kerk betreffen, en daaraan met menselijke handelingen en vereenigingen gemeen, die door het natuurlijk licht en inzicht der Christenen (naturali lumine ac prudentia Christiana), naar algemeene regelen van het Woord, die wel is waar steeds in acht genomen moeten worden (perpetuo quidem illas observandas), gereguleerd dienen te worden (sunt regulandae), I, 6.

Behoort alzoo tot het wezen van het Calvinisme in de eerste plaats de erkenning van het volstreckte gezag der Heilige Schrift als in bizonderen en eigenlijken zin het eigen Woord van God, uit welke alleen, en bij welker licht slechts, wij God en Zijn schepsel, wereld en naaste, recht kunnen leeren kennen, zoo volgt nu de vraag, als hoedanig we God en die wereld en hunne wederkeerige verhouding, en onze roeping tegenover God en wereld, volgens het Calvinisme, dan uit haar en bij haar licht, door de werking en leiding des Heiligen Geestes, leeren zien en gelooven en erkennen.

Naar hetgeen iets is, is zijne verhouding tot andere dingen. Is het hard, dan biedt het tegenstand aan hetgeen het indrukken wil. Is het vochtig, dan maakt het vochtig. Dat geldt ook van den mensch. Naar zijn aard, naar zijne krachten, naar hij in persoon en bestaan is, zal hij zich in gezin en verdere menschenwereld openbaren, en daarvan hangen althans voor een deel zijne betrekkingen tot andere menschen en in het maatschappelijke leven af: of hij achting en invloed heeft, hoedanig die is, welke zijn vrienden, en welke zijn vijanden zijn, wat voor arbeid hij kiest en uitvoert, hoe het hem daarbij vergaat. "Want een dwaas spreekt dwaasheid ... maar een milddadige beraadslaagt milddadigheden en staat op milddadigheden", Jes. 32:5 en 8. "De arme wordt zelfs van zijnen vriend gehaat; maar de liefhebbers des rijken zijn velen", Spr. 14:20; vgl. ook 19:4 en 7.

Ook wordt de verhouding van God tot de wereld bepaald door wat God is en doet, door Zijn wezen; en dus de menselijke opvatting dier verhouding door wat hij Aangaande God en Zijn wezen en werk gelooft. Wat gelooft nu het Calvinisme van Gods wezen? Daarvan hangt af, en

daardoor wordt bepaald, zijn geloof in betrekking tot Gods verhouding tot de wereld en elk schepsel.

Men heeft het wezen van het Calvinisme aangegeven als erkenning van Gods volstrekte souvereiniteit. "Het grondbeginsel van het Calvinisme is de volstrekte souvereiniteit van den drieëenigen God over alle geschapen leven, hetzij dit zienlijk of onzienlijk zij", (Dr. A. Kuyper, Het Calvinisme, Stonelezingen, blz. 70; Vgl. ook Dr. A. Eekhof, Het Gereformeerd Protestantisme, blz. 15-21; H. H. Meeter, Th. D., The Fundamental Principle of Calvinism, 1930, p. 31 ff.; en Mr. D. P. D. Fabius, Wezen van het Calvinisme). Deze laatste schrijft: "In het Calvinisme staat op den voorgrond de volstrekte souvereiniteit van God, blz. 6, en zie ook blz. 31. En de belijdenis en daadwerkelijke erkenning dezer souvereiniteit Gods is metterdaad een hoofdtrek van het wezen van het Calvinisme. Omdat God alles geschapen heeft, heeft Hij over de geheele wereld met alles wat er toebehoort, de hoogste macht en onbeperkt gezag. "Uit Hem, door Hem, tot Hem zijn alle dingen", Rom. 11:36. Toch spreekt souvereiniteit formeel van eene verhouding. Deze veronderstelt een grondslag. Aan eene verhouding moet, zij het ook maar alleen logisch, iets voorafgaan. Dit, zoowel temporeel als logisch, aan deze verhouding voorafgaande of ten grondslag liggende, is Gods wezen en werk. Omdat God is die Hij is, en zoodanig is als Hij is, en gedaan heeft en werkt, wat Hij heeft verricht en doet, daarom is er deze bepaalde verhouding tusschen Hem en al wat schepsel is, en daarom bezit Hij over alles de volstrekte souvereiniteit. Dientengevolge moeten we bij de bespreking van het wezen van het Calvinisme eerst nagaan, wat het Calvinisme uit en naar de Heilige Schrift van God gelooft, om zoo te zien, dat daarmede als vanzelf de erkenning Zijner volstrekte souvereiniteit over al het werk Zijner handen gegeven is. "Men behoeft zich, om de eigenaardige geestesrichting van het Calvinisme te kennen, dan ook niet te verdiepen in de breede studiën die Ullman, Schweizer, Herzog, Baur, Schneckenburger, Scholten, Gass en anderen aan het opspeuren van deze eigenaardigheid gewijd hebben. Aller slotsom toch komt, formeel en materieel, hierop neer, dat het Calvinisme in geheel zijn opvatting van de Christelijke Religie, ja, in zijn geheele levens- en wereldbeschouwing, *aan God almachtig de eerste plaats toekent*", (Dr. A. Kuyper, Calvinisme en Revisie, blz. 18).

"Wij gelooven allen met het hart en belijden met den mond, dat er is een eenig en eenvoudig geestelijk wezen, hetwelk wij God noemen: eeuwig, onbegrijpelijk, onzienlijk, onveranderlijk, oneindig, almachtig, volkomen wijs, rechtvaardig, goed, en eene zeer overvloedige fontein aller goeden", (Nederl. Geloofsbel., Art. 1). Ziedaar eene Calvinistische belijdenis aangaande God, waarmede andere Gereformeerde Confessies en ook Gereformeerde Dogmatieken volkomen overeenstemmen. God is onbegrijpelijk groot in Zijn bestaan en in al Zijne deugden. God heeft geen begin van bestaan. Hij weet bij Zich niet van eenige verandering. Hij kan niet

toenemen in kennis of macht. Hij neemt niet af. Hij was en is en zal altoos zijn dezelfde in vollen omvang en zin. Hij is door de schepping der wereld niet rijker geworden. Zonder de wereld was Hij en zou Hij niet armer zijn. En die gansche wereld, zoo ontzaglijk groot, is, bij Hem vergeleken, gelijk niets, "als een stofje van de weegschaal", Jes. 40:15. Majestueus klinkt het begin der Heilige Schrift: "In den beginne schiep God den hemel en de aarde", Gen. 1:1.

Wij duizelen. Hoe ontzaglijk groot, hoe onbegrijpelijk is dat Wezen, dat reeds vóór de schepping er was, en dat er was zonder aanvang, en even vol als het aldoor is, en dat daar als met een enkel bevelwoord het gansche heelal, hoewel eerst nog ongeordend, in het aanschijn riep. "God is groot, en wij begrijpen het niet".

Ook wanneer wij aan Gods almacht denken, staan wij verbaasd. Deze is maar niet die deugd Gods, waardoor Hij sterker is dan eenig schepsel, hoe machtig ook, noch dat Hij meer vermag dan alle schepselen te zamen. Maar de almacht Gods zegt, dat er geene macht is dan van God. Geen schepsel heeft eenige kracht dan van Hem. En ook kan nooit eenig schepsel hoe geringe of hoe groote kracht oefenen, dan alleen door Hem. Daarom zegt de Nederl. Geloofsbel., dat God "alle dingen alzo naar zijnen heiligen wil stiert en regeert, dat in deze wereld niets geschiedt zonder zijne ordinantie", Art. 13. En de Heidelb. Catech., dat "alle schepselen alzo in zijne hand zijn, dat zij tegen zijnen wil zich noch roeren noch bewegen kunnen", Antw. 28. Die almacht is niet uitgeput met de schepping der wereld, en wordt niet mat door hare onderhouding en regeering. Zij is onuitputtelijk, en zij is onbegrijpelijk sterk en vol.

Op soortgelijke wijze staat het met Gods wijsheid en rechtvaardigheid en heiligheid en alle Zijne andere deugden.

Nu is wel waar, dat dit niet alleen door het Calvinisme geloofd en beleden wordt, maar door al wie waarlijk Christen is, hetzij hij van Luthersche Confessie is, of zich bij Rome gevoegd heeft, of met nog een anderen naam zich noemt. Maar het Calvinisme tracht zich dit alles voorzoover het mogelijk is bij het licht der Heilige Schrift ook consequent in te denken en het te erkennen en tot zijn recht te doen komen of te handhaven bij alles, waarmede het in dezen te doen heeft: ten opzichte van de Heilige Schrift, ten aanzien van de schepping en onderhouding en regeering der wereld, betreffende de zonde naar inkomst en werking, inzake doen en lot en toekomst van mensch en wereld, en met het oog op wat ook maar hier ter sprake moet komen.

Aangaande de Heilige Schrift verwerpt het daarom elke tegenstelling tusschen haren Goddelijken en haren menschenlijken factor. Het erkent in haar ontstaan naar al haar deelen den Auctor primarius en de auctores secundarii, d.w.z. God als haren auteur, Die haar inspi-

reerde en deed schrijven, en de verschillende menselijke opstellers en schrijvers harer deelen en boeken. Het onderscheidt deze twee, verwacht hen niet, maar stelt hen niet tegen elkander, en acht niet, dat zij elkander zouden belemmeren of hinderen, zoodat, waar de Goddelijke factor werkte, de menselijke dat niet gekund zou hebben, en omgekeerd. Het wil ook hierbij niet van eenig deïsme weten. Gods doen sloot dat des menschen bij het ontstaan en schrijven der Schrift niet uit, noch dat van den mensch het doen Gods. God is zoo groot en onbegrijpelijk in macht en wijsheid, dat Hij zeer wel de menselijke auteurs der Bijbelboeken bij hun opstellen en neerschrijven hunner verschillende geschriften, die in de Heilige Schrift opgenomen werden, vrij kon laten denken, onderzoeken, overwegen, bedoelen, schrijven, maar daarbij hen in alles toch ondertusschen zóó beheerschen en leiden, dat zij ten slotte niets schreven of dicteerden, dan Hij wilde, noch anders, dan Hij het in Zijne Schrift, om Zijn Woord te kunnen zijn, wilde hebben. En dat geldt bij de Heilige Schrift van alles, tot in het kleine. De mensch was daarbij geheel in Gods hand, dienstknecht Gods. God heeft die menselijke auteurs der Heilige Schrift zelfs in hunne geboorte gevormd ook met het oog op den dienst, dien zij ten aanzien der Heilige Schrift zouden moeten vervullen, en hen daarna in ontwikkeling en bij hun levensloop geleid, mede voor dat doel, en eindelijk hen bij hun denken en ervaren en voorstellen en aandoeningen en keus van woorden en construeeren van zinnen, toen zij schreven of spraken, zóó beheerscht, dat door hen alleen geschreven werd, wat Hij wilde, dat er staan zou. Zoo gering is de mensch, dat hij zich geheel vrij naar zijn bestaan of natuur bewegen kan, maar niettemin volstrekt instrument in Gods hand blijven, en zoo groot is God, dat Hij den mensch gansch en al naar zijn geestelijk en lichamelijk wezen kan laten handelen, en toch onder dat alles hem zoo regeeren, dat hij niets tot stand brengt, dan wat Hij Zelf, God, uitgewerkt wil hebben. Daarom ook zijn we bij de uitlegging der Heilige Schrift nog niet gereed, wanneer we aangewezen hebben, wat haar menselijke auteurs waarschijnlijk of stellig bedoelden met hetgeen zij geschreven hebben, doch moeten we voorzoover mogelijk verder doordringen tot de gedachte en bedoeling Gods met wat er staat. Voor het Oude Testament kan ons zijne uitlegging in het Nieuwe van grooten dienst in dezen zijn. Daaruit kunnen we zien, wat God met die of die Schriftplaats of -woorden althans óók bedoelde.

Aldus erkent en handhaaft het Calvinisme ook betreffende de Heilige Schrift naar ontstaan en bestaan de onbegrijpelijke grootheid en wijsheid en macht Gods, Die ons Zijn volmaakte Woord kon schenken en gegeven heeft door den dienst van beperkte en zondige menschen, en spreekt het uit, en handelt naar dat geloof, dat de Heilige Schrift niet maar Gods Woord bevat, noch slechts menselijke oorkonde van Gods openbaring is, doch zelve Gods openbaring is en Zijn woord spreekt, ook telkens wanneer het gelezen, of zuiver verkondigd wordt. En het belijdt dit ook nu nog tegen alle bestrijding, hetzij van Roomschen, hetzij van

Modernen, hetzij van Ethischen kant. Het geloof in Gods onbegrijpelijke grootheid is mede hierbij betrokken.

Tot het wezen van het Calvinisme behoort ook het geloof, dat God "hemel en aarde, met al wat er in is, uit niet geschapen heeft", en die ook "nog door zijnen eeuwigen raad en voorzienigheid onderhoudt ... gelijk als met zijne hand en alzoo regeert, dat alle dingen niet bijgeval, maar van zijne vaderlijke hand ons toekomen", (Heidelb. Catech., Antw. 26 en 27).

Buiten of behalve God was er niets. En op het Hem behagende oogenblik heeft God zonder iets buiten Zich, alleen door Zijne eigene kracht, de gansche wereld met al haar schepselen voortgebracht, elk schepsel naar Zijn eigen believen. Hij werd tot die schepping niet geperst door de volheid Zijner krachten, die Hij a.h.w. niet meer bedwingen of in Zich besluiten kon, noch ook uit zeker gevoel van leegte of ontbering, dat door eene geschapen wereld weggenomen en aangevuld moest worden. God had de wereld niet noodig voor Zichzelven, noch om Zich te ontladen, noch om Zich aan te vullen. Hij heeft de wereld geschapen uit vrij believen, omdat het Hem zoo behaagde. Maar dan toch, dat volgt, in de eerste of hoogste plaats tot Zijne eere, om Zijns Zelfs wil. "Maar waarlijk, daarom heb Ik u verwekt, opdat Ik mijne kracht aan u betoonde, en opdat men mijnen naam vertelle op de gansche aarde", deed God Mozes tot Pharaon zeggen, Ex. 9:16. "De Heere heeft alles gewrocht om Zijns zelfs wil, ja ook den goddelooze tot den dag des kwaads", lezen we in Spr. 16:4. "Uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen", schrijft de apostel Paulus, Rom. 11:36. En hij laat daaraan voorafgaan den uitroep der aanbidding: "O diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn zijne oordeelen en onnaspeurlijk zijne wegen! Want wie heeft den zin des Heeren gekend, of wie is zijn raadsman geweest?"

Maar voordat Hij die wereld schiep en haar grondslag legde, had Hij al Zijn raad over haar gevormd, en dat van eeuwigheid. En alle dingen werkt Hij naar den raad van Zijnen wil, Eph. 1:11. Dienaangaande spreekt Hij ook: "Mijn raad zal bestaan, en Ik zal al mijn welbehagen doen", Jes. 46:10. In dien raad heeft Hij alles bepaald: den aanvang en omvang der geheele wereld en van elk harer deelen en deeltjes, den loop van haar in haar geheel en van alle haar schepselen, klein en groot, aller einde en eeuwige toekomst, hetzij in zaligheid, hetzij in rampzaligheid. Van eeuwigheid heeft Hij heel dat ontwerp of beeld der geheele wereld met alles wat tot haar behoort of behooren zoude, vóór Zich gehad of gezien, en daarin Zijn welbehagen gehad. Daarom spreekt de Wijsheid ook: "De Heere bezat mij in het begin zijns wegs, vóór zijne werken, van toen aan. Ik ben van eeuwigheid af gezalfd geweest, van den aanvang, van de oudheden der aarde aan ... Toen Hij de hemelen bereidde, was ik daar ... toen was ik een voedsterling bij Hem, en ik was dagelijks zijne vermaken, te allen tijd voor zijn aangezicht spelende, spelende in de wereld des aardrijks, en mijne vermaken zijn met de menschenkinderen", Spr. 8:22-31.

Als we het ons trachten in te denken, gevoelen we onze machteloosheid en kleinheid, en moeten we met der Psalmist verklaren: "De kennis is mij te wonderbaar, zij is hoog, ik kan daar niet bij", Ps. 139:6. Dit mag er ons echter nimmer toe brengen, dezen raad van Gods welbehagen, of zijne alomvattendheid, of zijne onveranderlijkheid, te loochenen. God is groot ook in dezen, en wij begrijpen het niet, Job 36:26. Door de kennis echter van dien raad kunnen wij, kleine menschen, met ons beperkt en verduisterd verstand toen als eenigszins beter verstaan, dat God de wereld niet noodig had. Ook zonder de uitvoering van dien raad had God toch in dien raad de geheele wereld met al hare volheid en in haar gansche verloop en eindtoestand naar haar bestek vóór Zich. Wel roept een ontwerp om uitvoering. Ook dit ontwerp Gods van de wereld. Maar die uitvoering bracht aan dat ontwerp niets toe, noch aan God, Die enkel uit eigen kracht het verwerkelijken moest. Behalve nog natuurlijk, dat God naar Zijne drieëenheid in Zich alle vreugde en genieting heeft, ook afgezien van alle wereldplan en wereldschepping.

Wederom erkennen alle ware Christenen deze schepping en dezen raad Gods. Maar het Calvinisme trekt in dezen opnieuw de lijnen consequent door. Dat belijdt, dat het bestaan en verloop der wereld zijne vastheid heeft enkel in dien onveranderlijken raad Gods en door Zijne werking. Voor de vraag, hoe het gegaan zou zijn, wanneer dit niet, of dat wel, geschiedt ware, indien b.v. de zonde niet in de wereld gekomen ware, blijft geene plaats. God heeft de wereld ontworpen en gerealiseerd en doet die zich verwerkelijken. Niet de schepselen maken de wereld en hare geschiedenis, maar Hij, de eeuwige, almachtige, wijze, rechtvaardige, goede, onveranderlijke God, zij het ook mede door het doen der schepselen. "Zal eene bijl zich beroemen tegen dien, die daarmede houdt? Zal eene zaag pochen tegen dien, die ze trekt? Alsof een staf bewoog degenen, die hem opheffen! Als men eenen stok opheft, is het geen hout?", Jes. 10:15.

Wij staan hier wederom voor Gods onbegrijpelijke grootheid. Want hoe dan met 's menschen verantwoordelijkheid en zonde? Zoowel de eerste zonde van onzen val in het Paradijs, Gen. 3, als onze voortdurende, dagelijksche zonden? Die verantwoordelijkheid bestaat en blijft bestaan. Die zonden zijn onze zonden, niet die van God. "Want zijne macht en goedheid is zoo groot en onbegrijpelijk, dat Hij zeer wel en rechtvaardiglijk zijn werk beschikt en doet, wanneer ook de duivelen en de goddeloozen onrechtvaardiglijk handelen", (Ned. Gel. bel. Art. 13). Van den Assyriër in zijn woeden tegen Juda, zegt God Zelf: "Ik zal hem zenden tegen een huichelachtig volk, en Ik zal hem bevel geven tegen het volk mijner verbolgenheid, opdat hij den roof roove en de plundering plundere, en het ter vertreding stelle gelijk het slijk der straten; hoewel hij het zóó niet meent en zijn hart alzoó niet denkt, maar hij zal in zijn hart hebben te verdelgen en uit te roeien niet weinige volken", Jes. 10:6 en 7. Elk schepsel handelt met eigen keus en bedoeling, en blijft daarvoor verantwoordelijk. Maar de daad als daad, datgene

wat feitelijk geschiedt, afgezien van alle menselijke beweegredenen en beooging, is Gods werk, zij het ook door middel van het scepsele, en wordt in de vastheid van zijn geschieden bepaald door Gods raad. "Want het is noodzakelijk dat de ergernissen komen, doch wee dien mensch door welken de ergernis komt", Matth. 18:7. "De Zoon des menschen gaat wel heen gelijk besloten is, doch wee dien mensch door welken Hij verraden wordt", Luc. 22:22. Vgl. ook Rom. 9:11-23; I Petr. 2:7 en 8.

Zoo is er dan nimmer voor eene andere wereld plaats geweest, dan die er is, noch ooit mogelijkheid geweest voor een ander wereldverloop, dan dat plaats vindt. Zoo heeft God beide gewild en vastgesteld. En in Zijnen raad ligt beider vastheid. Wij kunnen hier vragen stellen. Het zijn ijdele vragen, alsof toch het wereldplan en de wereldgeschiedenis niet vast lagen in Gods raad, niet door Gods welbehagen waren vastgesteld, maar meer of minder afhangen van der scepsele doen. En wij kunnen hier menselijke gedachtenspinsels weven, maar het blijven phantasieën, leege scepselegedachten, hoe sierlijk misschien ook samengevoegd en opgelet. En evenmin mag hier de vraag gesteld worden, of dit de beste, dan wel de slechtste wereld is, die denkbaar is. Want bij zulk eene vraag zou niet met God gerekend, noch van Hem en Zijne openbaring of Schrift uit geredeneerd worden, maar met en naar ons nietige en verdwaasde menschenverstand.

De val des menschen is gekomen. Niet buiten Gods wezen en voorzienigheid om. Zelfs niet zonder Zijne beschikking. Hij heeft den mensch valbaar geschapen. Hij heeft den boom der kennis des goeds en des kwaads in den hof geplant. Hij heeft den mensch het verbod van dien boom te eten gegeven. Hij heeft de slang geschapen en hare verleiding van den mensch toegelaten. "Het is wel een huiveringwekkend besluit, ik erken het; maar toch zal niemand kunnen loochenen, dat God van tevoren, voordat Hij den mensch schiep, geweten heeft, hoe het met hem zou afloopen, en dat Hij het daarom van te voren geweten heeft, omdat Hij het door zijn besluit aldus verordend had", (Calvijn, Inst., III, 23, 7, vert. Dr. A. Sizoo, II, blz. 506). "Cadit igitur homo, Dei providentia sic ordinante: sed suo vitio cadit" = "De mensch valt dus, terwijl Gods voorzienigheid het zoo ordeneert: maar hij valt door zijn eigen schuld", (Inst. III, 23, 8; vert. Dr. A. Sizoo, II, blz. 507).

's Menschen val is God niet overvallen. Bij Zijn wereldplan en Zijne schepping der wereld heeft Hij op dien val gerekend. En reeds had Hij in Zijnen raad voorziening tegen de gevolgen van dien val getroffen, en de gansche schepping zoodanig geschapen en ingericht, dat zij bij hare verstoring door 's menschen zonde, weer hersteld kon worden in heerlijken staat en tot haar einddoel gevoerd. "De schepping zelve is reeds infralapsarisch te denken en Adam was reeds een type van Christus. Dit is onaannemelijk op het standpunt van hen, die meenen, dat God

zonder raad en besluit tot de schepping is overgegaan en bij de schepping lijdelijk heeft afgewacht, wat de mensch doen zou. Maar de Schrift leert anders. Bij de schepping van Adam heeft God al op den Christus gerekend. De schepping zelve heeft in dezen de vleeschwording al voorbereid. De wereld is zóó geschapen, dat zij, vallende, weer kon opgericht; de menschheid is zoo onder één hoofd georganiseerd, dat zij zondigende, weer onder een ander hoofd kon worden saamvergaderd; Adam is zoo aangesteld tot hoofd, dat Christus onmiddellijk zijne plaats kon innemen; en het werkverbond is zóó ingericht, dat het, verbroken, in het genadeverbond kon worden geheeld", (Dr. H. Bavinck, Geref. Dogm.², III, blz. 296.

Daarom heeft God ook, toen de mensch in zonde viel, mensch en wereld niet door Zijnen toorn terstond doen vergaan. Hij was door dien val niet onverwacht teleurgesteld. Zijn plan met de wereld veranderde er niet door. Zijn raad bleef vast en dezelfde. Hij handhaafde dien raad en dat plan door alle eeuwen en voert het uit tot het uiterste en volkomene. Daarom zonken Adam en Eva niet terstond bij hun eerste zondigen in het eeuwig verderf. Afgezien daarvan, dat God hen zaligen wilde om Christus' wil, de menschheid moest geboren worden en zich ontwikkelen tot het laatste kind dat geboren zal worden. De wereld moest de vastgestelde ontwikkeling doorlopen tot het einde. Allen en alles moest dien dienst vervullen, dien God er ook in dit leven voor aangewezen had. Gods raad moest vervuld of uitgevoerd worden. Het blijven bestaan van mensch en wereld ook na 's menschen zondeval, en hunne ontwikkeling werd en is vereischt voor de volvoering van dien raad, en dient als middel tot die raads-volbrenging. Ook de Christus moest geboren worden en Zijn heilswerk uitoefenen en eene volkomene verlossing aanbrengen voor Zijn volk, en de wereld heiligen, vernieuwen, in eeuwigheid tot Gods eere doen bestaan. En dat zou niet gekund hebben, wanneer God terstond na den val in het Paradijs Adam en Eva en de wereld aan het eeuwig verderf had prijsgegeven. God kan in Zijn plan niet verijdeld en beschaamd worden. Zijn raad moest en zal bestaan. Het voortbestaan van mensch en wereld na de zonde in Edens hof berust dus op de onveranderlijkheid van Gods raad, d.i. op de onveranderlijkheid van God Zelfen. En dat gedrageen en nog voor het eeuwige verderf behoed worden, en het ontvangen van al wat tot die blijvende instandhouding en ontwikkeling noodig is, is middel voor de uitwerking of volvoering van Gods raad.

Zonder meer is het geboren worden en kinderen krijgen en goederen ontvangen en tot macht komen en posities innemen en eer verkrijgen en vele genietingen smaken nog niet: genade deelachtig worden. Voor Judas ware het beter, wanneer hij nooit geboren, noch ooit met den Heere in aanraking gekomen ware, Matth. 26:24. Het ware voor Pharao beter, niet als koningszoon geboren, noch ooit tot de koningsmacht gekomen te zijn, Ex. 9:16. Denken we ook aan Pilatus, Cajaphas e.a. "Een vernuftig man weet daar niet van, en een dwaas verstaat dit niet: dat de goddeloozen groeien als het kruid, en alle de werkers der ongerechtigheid

bloeien, opdat zij tot in eeuwigheid verdelgd worden", Ps. 92:8. Van hoe velen zal het in de eeuwigheid blijken, dat het voor hen verkieslijker ware geweest, dat zij het levenslicht nimmer hadden aanschouwd, nooit dien vooruitgang en opgang in dit aardsche, menschelike leven gemaakt hadden, die hun gewerd, maar in geringheid en zonder veel aardsche genoegens hier het leven te hebben mogen doorbrengen. We moeten hier voorzichtig zijn met het spreken van genade en gratie, om den zin dezer woorden niet uit te hollen en ze als zonder diepe beteekenis te doen worden. Gratie, kwijtschelding van zondesschuld, ontvangt slechts hij of zij, die Christus als Schuldbetaler en Heiland door waar geloof des harten aanneemt. En bij wat op aarde is en ontvangen en genoten wordt, mag niet vergeten worden te vragen, wat er in de eeuwigheid van geworden zal zijn. Eerst wanneer iets ten eeuwigen heil gedijt, kan er waarlijk gesproken worden van genade. Wordt iets al ontvangen als eene verbeurde gift, waarop men geenerlei aanspraak heeft, ja, die men geheel heeft verzondigd, zoodat er enkel onverdienstelijkheid is bij dat verkrijgen, daaruit volgt nog niet, dat hier in rechten zin van genade of gratie gesproken moet worden. Bij wat aan goed ontvangen wordt, moet ook gerekend worden met het doel, en dus met het gevolg in de eeuwigheid, al wordt dat menschelijkerwijs gesproken mede bepaald door het doen van den ontvanger dier gaven; vgl. Rom. 11:11. Tot het wezen van het Calvinisme behoort ook, hier niet in oppervlakkigheid den blik te bepalen tot dit schijnbare, aardsche, tijdelijke, maar naar de Heilige Schrift en bij haar licht ook de eeuwigheid en wat daar zijn zal, in gedachten en voor den geest te houden. De duivelen verkeeren nu ook nog niet in die gebondenheid en verschrikking, waarin zij na den jongsten dag geboeid en overgegeven zullen zijn. Zij kunnen zich nu nog vrijer bewegen. Zij zien op tegen wat hen met de eeuwigheid wacht, Matth. 8:29. Toch kunnen we deswege niet zeggen, dat zij thans nog genade ontvangen en in zeker tijdperk van gratie mogen bestaan, al is dan nu hunne straf nog lichter, dan die eens wezen zal, en al vermeederen zij ook gedurig hunne schuld en toekomstige bestraffing door het kwaad, dat zij dagelijks bedrijven.

Het Calvinisme leert het volstrekte verderf des menschen door de zonde. Door den val zijn alle menschen alzo verdorven, "dat zij ganschelijk onbekwaam zijn tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad, tenzij wij door den Geest Gods wedergeboren worden", (Heidelb. Catech., Vr. en Antw. 8). De zonde is geene kleinigheid. Geene zwakheid. Geene ontplooiing of ontwikkeling tot hooger bestaanswijze. Zij is ongehoorzaamheid, moedwillige ongehoorzaamheid, waarover Gods rechtvaardig oordeel tijdelijke en eeuwige straffen brengt, Antw. 9 en 10. Zij is tegen de Allerhoogste majesteit Gods bedreven, Antw. 11. Zij komt uit hoogmoed voort, uit de zucht om als God te wezen, openbaart zich in overtreding van Gods gebod, Gen. 3:5 en 6, en is in wezen vijandschap tegen God, Rom. 8:7.

Dit algeheel verderf des menschen door de zonde beteekent niet, dat de mensch opgehouden heeft mensch te zijn, maar hij is geen goed mensch meer, zooals God hem geschapen had,

en zooals hij Gods welgevallen trok, Gen. 1:31. De mensch heeft nog zijn lichaam en nog zijne ziel, ook al wordt beider verbondenheid door den dood tijdelijk gebroken. Na den oordeelsdag hebben ook de verlorenen hun lichaam en hunne ziel, en deze beide vereenigd. De mensch behield, ondanks de zonde, zijn verstand en zijn wil, al komen er op aarde krankzinnigen en idioten voor. Ook dat is maar tijdelijk, en deels sparing : dezen zijn daardoor voor schrikkelijk zondebedrijf behoed. Maar het algeheel verderf des menschen door de zonde is zijn volstrekte onbekwaamheid en ongeneigdheid uit zichzelf te doen, wat God hem gebiedt en wat goed is in Gods oog. Dat niettemin ook door onwedereborenen allerlei gedaan wordt, dat als daad goed is en heilzaam werkt : het ellendige helpen, verkeerdheid tegenstaan, rechtschapen leven, bewijst niet, dat de mensch door de zonde niet volstrekt verdorven is, maar komt hierdoor, dat God deze verdorvenheid nog niet volkomen laat doorwerken, daar Hij Zijn wereldplan wil uitvoeren, en het zegt niet, dat het beginsel van dat handelen is ware liefde tot God en den medemens, en het doel de dienst en eere van God. Augustinus sprak hierbij van blinkende zonden. God doet hen dat doen mede door hunne eigen keus, en wil uit Zijne goedheid hen daarvoor ook nog weldaden schenken.

In de leer van dit volstrekte verderf des menschen door de zonde staat het Calvinisme vrijwel alleen. Ook Luther leerde haar. Maar de Lutherschen zijn later feitelijk van haar teruggekomen, althans wat de consequenties inzake de verlossing betreft. Deze moet dien-tengevolge alleen het werk zijn van Gods genade. Van medewerking des menschen in den eersten aanvang kan dan geene sprake zijn. Is de mensch dood door de misdaden en zonden, Eph. 2:1, 5, dan moet er eerst plaats vinden geestelijke levendmaking, voordat er geestelijke roering mogelijk is. Een doode kan zich op geenerlei wijs bewegen, heeft geen verlangens, is uitteraard niet in staat ook maar in eenig opzicht mede te werken tot zijne levendmaking. Zoo ook geestelijk.

En daar niet alle zondaren wedergeboren worden, volgt hieruit, dat God bij deze geestelijke vernieuwing of levendmaking handelt naar eigen vrijmachtig verkiezen. "Dat God sommigen in den tijd met het geloof begiftigt, sommigen niet begiftigt, komt voort van Zijn eeuwig besluit... Naar welk besluit Hij de harten der uitverkorenen, hoe hard ze ook zijn, genadiglijk vermurwt, en buigt om te gelooven; maar degenen die niet zijn verkoren, naar Zijn rechtvaardig oordeel, in hunne boosheid en hardigheid laat", (Dordtsche Leerregels, I, 6). Daarom komt in het werk der verlossing alle eer toe alleen aan God, uit Wien en door Wien en tot Wien ook hierbij alles is.

Dit geldt niet alleen van de individueele toepassing van het verlossings- of heilswerk op elken uitverkorene persoonlijk, maar ook van de verwerving of aanbrenging van dat heilswerk.

Uitteraard was er geen mensch, die uit zichzelf vroeg om den Verlosser, dier hij noodig heeft. God heeft uit Zichzelfen dezen Heiland verordineerd en gezonden. "Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijnen eeniggeboren Zoon gezonden heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe", Joh. 3:16. God heeft den heilsweg uitgedacht en gebaad, en den Heiland gegeven en Hem het verlossingswerk doen volbrengen. "Maar alzoo wij zelve niet kunnen genoegdoen en ons van den toorn Gods bevrijden, zoo heeft God uit oneindige barmhartigheid Zijnen eeniggeboren Zoon ons tot eenen borg gegeven, die, opdat Hij voor ons zoude genoegdoen, voor ons of in onze plaats zonde en vervloeking aan het kruis geworden is", (Dordtsche Leerregels, II, 2; vgl. II Cor. 5: 18-19).

Dit heilswerk bestaat maar niet daarin, dat God in Zijnen Zoon ons een voorbeeld gegeven heeft om ons te doen zien, hoe wij zijn en doen moeten. Want ofschoon Christus ons ook een voorbeeld heeft nagelaten, opdat wij Zijne voetstappen zouden navolgen, I Petr. 2:21, zoo is Zijn verlossingswerk heel wat anders. Wat zouden dooden aan een voorbeeld van arbeid hebben? Die hebben in de eerste plaats aan gansch wat anders behoefte. En zoo heeft de Zoon Gods ook allereerst heel wat anders tot onze verlossing gedaan, en doet Hij vooraf gansch wat anders aan ons, hoewel daarna Zijn doen ons ook tot voorbeeld strekt. Hij heeft voor ons den vloek of de straf onzer zonde gedragen en onze schuld betaald, waardoor wij van den toorn Gods en het eeuwige verderf werden bevrijd, en Hij heeft voor ons Gods wet volbracht om daardoor het eeuwige leven of de eeuwige zaligheid te verwerven. En daarna maakt Hij ons door Zijnen Geest levend en stelt Hij ons in het bezit van het heil, door Hem voor ons aangebracht. Alzoo "worden we bekwaam of geschikt om Zijn voetstappen na te volgen.

God had den mensch bij zijne schepping geroepen Zijne wet te onderhouden. Deze wet hield in : God liefhebben met geheel het hart en geheel de ziel en geheel het verstand en geheel de kracht, en den naaste als zichzelf. Dat deed de mensch in den staat der rechtheid als vanzelf, om zoo te zeggen even natuurlijk als hij ademhaalde. Maar daardoor kon ook niet uitkomen, of hij met klare bewustheid en vasten wil dit deed. Daarom trok God dat gebod als saam in het verbod om te eten van den boom der kennis des goeds en des kwaads. Voor dat verbod kon de mensch geen natuurlijke reden zien. Hij moest zich daaraan houden, omdat God hem dat verbod gesteld had. Aldus moest het uitkomen, of God hem metterdaad het hoogste was, en of hij enkel om Gods wil en uit liefde tot God in Zijn wegen wandelen wilde, ook al zag hij, anders te kunnen doen, en al werd Hij tot ongehoorzaamheid aangezet, en al zag hij geene reden voor Gods bevel of verbod.

Het Calvinisme spreekt hierbij van werkverbond. En ook maar alleen het Calvinisme doet dat. "Het wordt tegenwoordig algemeen toegestemd dat de leer der verbonden eene eigenaardig-Gereformeerde leer is. Zij is in de Gereformeerde theologie opgekomen, heeft

zich in haar een blijvende plaats verzekerd, en is in zekeren zin ook binnen hare grenzen beperkt gebleven", (Dr. G. Vos, De Verbondsleer in de Gereformeerde Theologie, 1891, blz. 3). Met deze leer van het werkverbond wordt bedoeld, dat God door eene goedgeunstige beschikking aangaande den mensch bepaald had, dat hij in den weg van gehoorzaamheid aan Zijne wet, voor hem als geconcretiseerd, samengetrokken en in een enkel verbod belichaamd, wandelen moest, en dan eeuwige zaligheid zou ontvangen. Bij overtreding of ongehoorzaamheid echter gestort worden in het eeuwig verderf. Door zijn gehoorzaamheid kon de mensch zich dan dat leven niet verdienen. Welke waardigheid zou hij zich door die gehoorzaamheid kunnen verwerven? Reeds door zijne schepping alleen was hij alles aan God verplicht. En al deed hij alles, wat God hem beval, en hield hij zich ook stipt aan dit verbod, dan gold ook nog van hem, dat hij een onnutte dienstknecht was, Luc. 17:10, d.w.z. Gode geenerlei voordeel met zijn doen aanbracht, Hem van geen bijzonder nut was. Maar in Zijne vrije gunst had het Gode behaagd aan des menschen gehoorzaamheid dien zegen der eeuwige zaligheid te willen verbinden, onverplicht, uit enkele vrijmachtige goedertierenheid. Zoo kon en moest de mensch door gehoorzaamheid deel aan de eeuwige zaligheid verkrijgen. Door ongehoorzaamheid haalde hij echter over zich den vloek en eeuwigen ondergang. Hij viel. Daarmede maakte hij zich schuldig of strafwaardig. Ook verloor hij daardoor het vermogen, Gods wet te volbrengen. Maar de verplichting om die wet volkomen te houden, zette Hij daarmede niet aan kant. Die is gebleven. Gods rechtsaanspraak werd door 's menschen overtreding niet opgeheven. Die eischt ook nu nog van hem volkomen gehoorzaamheid. "Doet dan God den mensch geen onrecht, dat Hij in zijne wet van hem eischt, dat hij niet doen kan? Neen, Hij; want God heeft den mensch alzo geschapen, dat hij dat konde doen; maar de mensch heeft zichzelf en alle zijne nakomelingen door het ingeven des duivels en door moedwillige ongehoorzaamheid van die gaven beroofd". (Heidelb. Catech., Vr. en Antw. 9). Tot onze redding is nu drieërlei vereischt: betaling onzer schuld of verzoening onzer zonde door het dragen der straf, op overtreding gesteld, d.i. het ondergaan der eeuwige verlorenheid; volkomen volbrenging van Gods Wet, opdat wij de eeuwige zaligheid deelachtig worden; algeheele reiniging, vernieuwing, herstelling, waardoor wij, van alle zonde bevrijd, lust en kracht bekomen om God in volkomenheid te dienen en dat metterdaad doen in onverliesbare heerlijkheid.

Om dat voor ons te verwerven en aan ons uit te werken, heeft God Zijnen Zoon gegeven en gezonden. "Het Woord is vleesch geworden", Joh. 1:14. Niet tegen den wil van den Zoon, maar met Diens wil. "Zie, Ik kom om Uwen wil te doen, o God!", Hebr. 10:29, vgl. Ps. 40:7-9. Krachtens de afspraak der drie Goddelijke personen in den eeuwigen vrederaad. "Omdat de rechtvaardigheid Gods vorderde, dat de menschenlijke natuur, die gezondigd had, voor de zonde betaalde ... opdat Hij uit kracht Zijner Godheid den last des toorns Gods aan Zijne

menschheid dragen, en ons de gerechtigheid en het leven verwerven en wedergeven mocht", (Heidelb. Catech., Antw. 16 en 17).

Het Calvinisme spreekt hier van genadeverbond. We moeten dit echter goed verstaan. Niet aan den Zone Gods, onzen Heere Jezus Christus, is genade bewezen. Hij heeft onze zondeschulden en onze verplichting tot volkomene wetsvolbrenging ter verwerving van de eeuwige zaligheid, en onze verlossing of herstelling, op Zich genomen. En geenerlei afslag of verlichting is Hem inzake die eischen gegeven. Hij heeft voor ons de dubbele vordering van het werkverbond vervuld : de wet volkomen volbrengen om het eeuwige leven te verkrijgen, en het eeuwig verderf lijden, nu wij ongehoorzaam geworden zijn. En bovendien moest Hij ons dan nog uit onze verlorenheid en verdorvenheid ophalen en reinigen en in vorigen, ja nog veel heerlijker, staat herstellen. Het werkverbond is met onzen val niet afgeschaft, al kunnen wij van onzen kant het niet meer houden. God heeft het gehandhaafd. En Christus heeft in onze plaats en voor ons aan zijn vollen eisch voldaan. Zoo is het genadeverbond voor ons, niet voor den vleeschgeworden Zone Gods, onzen Heere Jezus. Voor Hem heeft God de eischen van het werkverbond in vollen omvang doen gelden tot onze verlossing. Voor ons is er enkel genade, en wel hierin, dat God Zijn Zoon gegeven heeft om in onze plaats, te onzen behoefte, het werkverbond ten volle te vervullen, zoowel om door volkomene schuldbetaling den eisch tot straf wegens schending van dat verbond zonder eenige vermindering te voldoen, als om door feillooze wetsonderhouding het eeuwige leven of de volle zaligheid te verwerven. En ten tweede is daarin loutere genade voor ons, die in dit heil deel ontvangen mogen, dat God uit vrijmachtig believezen dezen door den Heere Christus doet verlossen en zaligen, onderwijl Hij anderen laat in hunne schuld en straf en verlorenheid.

Maar aan Zijnen menschengeworden Zoon, onzen Heere Jezus Christus, heeft God geenerlei genade betoond: "Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?" moest Hij klagen, Matth. 27:46, ook ondanks Hij in Gethsémané gebeden had: "Mijn Vader, indien het mogelijk is, laat dezen drinkbeker van Mij voorbijgaan; doch niet gelijk Ik wil, maar gelijk Gij wilt", Matth. 26:39. Daarom kunnen we Christus ook niet in rechten zin Hoofd van het genadeverbond noemen, ofschoon Hij natuurlijk wel Hoofd van alle voor eeuwig begenadigden is. Christus als Hoofd van het genadeverbond noemen of voorstellen, zou aangeven, dat aan Hem geschied was, wat aan de deelgenooten van het genadeverbond te beurt valt, en aan hen, wat aan Hem overkwam. En dat is niet zoo. Aan hen wordt enkele genade geschonken om Zijntwil. Maar aan Hem is geenerlei genade verleend, doch de volle, om onzer zonden wil dubbele, eisch van het werkverbond gesteld en van Hem ingevorderd zonder eenigen afslag, zoodat deswege van ons geenerlei zoodanige eisch meer gevorderd wordt. Er is hier een volstrekt onderscheid tusschen den Heere Christus en degenen, die door Hem verlost worden. Hij is Middelaar van het genadeverbond. Aan het strenge recht Gods heeft Hij moeten voldoen, aan

ons wordt om Zijnen wil loutere genade bewezen. In den weg van de volkomene onderhouding of vervulling van het werkverbond met zijn eischen heeft Hij voor ons het genadeverbond met zijne zegeningen verworven. Nu geldt voor ons de vloek der wet niet meer, omdat Christus dien vloek voor ons gedragen heeft en ten vloek voor ons geworden is, Gal. 3:13. Ook geldt de wet voor ons niet meer als eisch om door hare onderhouding de eeuwige zaligheid te verkrijgen. Want deze heeft Christus door Zijne onberispelijke wetsvervulling voor ons verworven. Toch is zij niet opgeheven. Want God kan niet anders dan ware liefde van Zijn schepsel eischen. Doch nu is de wet voor ons levensregel der dankbaarheid om God te dienen en te verheerlijken.

Zoo belijdt het Calvinisme den Christus Gods naar de Heilige Schrift als den tweeden Adam, 1 Cor. 15:45, vgl, Rom. 5:12 v.v., Die op Zich genomen heeft de schuld, door den eersten Adam gemaakt, en den plicht heeft vervuld, dien de eerste heeft verzaakt, en herstelt, wat de eerste heeft vernield. Doch het leert ook, in onderscheiding mede van de Lutherschen, dat Hij ons niet in den staat terugplaatst, waarin de eerste Adam stond, maar daar brengt, waar deze had moeten komen. "Hij volbracht niet alleen de passieve, maar ook de actieve gehoorzaamheid. Hij verwierf de onverliesbare zaligheid, het eeuwige leven, welke voor Adam nog lagen in de toekomst. Juist omdat de bestemming van Adam lag in de eeuwige zaligheid, kon Christus deze in zijne plaats voor ons verwerven. Maar de genade geeft toch niets meer, dan wat, indien Adam ware staande gebleven, in den weg der gehoorzaamheid door hem verkregen zou zijn. Het genadeverbond verschilt van het werkverbond in den weg, maar niet in het einddoel. Het is eenzelfde goed, dat in het werkverbond beloofd was en in het verbond der genade geschonken wordt. De genade herstelt de natuur en voert ze op tot haar hoogste hoogte, maar zij voegt er geen nieuw, heterogeen bestanddeel aan toe", (Dr. H. Bavinck, Geref. Dogm.², III, blz. 665 v.v.; vgl. ook II, blz. 605 v.v.). Door 's Heeren geloovigen zelve behoeft er daarom niet alleen geene enkele straf meer gedragen te worden, omdat al hunne zondes Schuld door Christus werd voldaan, doch ook niet het minste heil verworven, omdat hun Heiland voor hen alle heil aanbracht, en behoeven zij ook geenerlei herstel te bewerken, daar Hij volkomene herstelling tot stand brengt voor hen en in hen. Voor hen is alleen het in of door het geloof ontvangen en genieten van het heil.

Nu had God Adam aangesteld tot heer Zijner Schepping, Gen. 1:26-30. Wel noemt God daar met name slechts het gevogelte en het vee en het kruipend gedierte en de visschen en het zaadzaaiende kruid en alle geboomte met zijne vrucht. Maar daartoe beperkte zich deze heerschappij des menschen niet. "Wel stelt Hij hem aan tot heer der wereld, maar Hij onderwerpt hem met name de dieren, schrijft Calvijn op Gen. 1:26. Daar deze een eigen neiging of wil (nutus) hebben, schijnen zij minder onderworpen te zijn aan het bevel van een ander". En bij I Cor. 15:27 teekent hij in verband met Ps. 8:7-9 aan, "dat de profeet wel met

name vermeldt de vogelen des hemels, de visschen der zee, het gedierte der aarde, omdat deze soort van heerschappij zichtbaar is en meer open staat voor de oogen, maar dat toch de algemeene beteekenis zich verder uitstrekt, namelijk tot den hemel en de aarde en al wat daarin is". En bij Hebr. 2:8, dat de algemeene uitspraak niet beperkt moet worden tot de daar genoemde soorten, "omdat David niets anders gewild heeft, dan dat blijk van heerschappij aanwijzen in zaken die ten zeerste zichtbaar zijn, maar dat hij ze stellig uitbreidt ook tot de geringste dingen, opdat wij weten zouden, dat niets het onze is dan door Gods weldadigheid en deel aan Christus". Ook uit Ps. 8, vgl. I Cor. 15:27 en Hebr. 2:8, kunnen we het alles insluitende en hemel en aarde met hunne volheid omvattende van de aan Adam verleende heerschappij leeren kennen. Wel heeft Adam deze volle heerschappij nog niet uitgeoefend. In den weg der gehoorzaamheid aan Gods gebod moest hij er toe komen, en zou hij er toe gekomen zijn, niet hij alleen, maar de gansche menschheid met hem. De Heere Christus bezit die heerschappij in volle uitgestrektheid, Matth. 11:27; 28:18; I Cor. 15:24-28; Hebr. 2:9, hoewel ook Zijne heerschappij op aarde nog veelszins niet uitblinkt. Maar aan de macht, aan Hem verleend, kunnen we zien de uitgestrektheid en grootte van de heerschappij, althans in beginsel aan Adam verleend. Daarbij moeten we ook letten op den vloek over Adams zonde. Met name werd het aardrijk genoemd als vervloekt om Zijntwil, Gen. 3:17. Doch de geheele Heilige Schrift en de dagelijksche ervaring kunnen ons doen weten, dat die vloek niet maar beperkt bleef tot het komen van doornen en distelen en zwaren arbeid, die soms nog weinig brood oplevert, maar de geheele schepping aangreep, vermeldde, en den mensch de droeve gevolgen zijner zonde doet gevoelen. Hoe menigmaal beeft de aarde op ontzaglijke wijze, of berst zij open en slokt in zich wat zich daar op haar bevond, of braakt in geweldige lavastroomen uit, die overdekken en doen omkomen, wat niet spoedig genoeg wegvluchten kan. Stormen verheffen zich en slaan alles neer. Rivieren treden buiten haar oevers en doen land en vee en mensch verdrinken. Zeeën rijzen omhoog en doen massa's menschen omkomen, of werpen zich ook op de landen en richten groote verwoestingen aan. Het bliksemsuur daalt van den hemel en treft dier en mensch doodelijk en ontsteekt brand na brand. "De sterren uit hare loopplaatsen streden tegen Sisera", lezen we in Richt. 5:20. En de Heere zegt in Jes. 13:10 en 11: "Want de sterren des hemels en zijne gesternten zullen hun licht niet laten lichten; de zon zal verduisterd worden wanneer zij opgaan zal, en de maan zal haar licht niet laten schijnen. Want Ik zal over de wereld de boosheid bezoeken". Van het verlossingswerk schrijft de apostel Paulus, dat God door Christus alle dingen verzoent tot Zichzelve, hetzij de dingen die op de aarde, hetzij de dingen die in de hemelen zijn, Col. 1:20. Gods vloek over 's menschen zonde heeft het gansche heelal aangegrepen. Maar dan mogen we ook daaruit afleiden, dat 's menschen heerschappij in hare volle uitgestrektheid zich tot het gansche heelal uitstreckte of zou uitstrekken.

Met den mensch viel ook zijn geheele gebied, d.i. dus het gansche heelal, hetwelk echter wederom in vollen omvang opgericht en hersteld wordt door Christus, den tweeden Adam. Hieruit volgt, dat gelijk Adams val oorzaak was van de geheele versterking door Gods vloek over zijne gehoorzaamheid, van het gansche heelal, de geheele wereld, zoo ook Christus' verzoenings- en heilsarbeid den grondslag vormt door Gods genadebestel van het voortbestaan en de verdere ontwikkeling van het gansche heelal. Alles wat er nu goeds in de wereld mag zijn, en alles goeds, dat na 's menschen zondeval nog door dier en mensch, welke ook, Godvreezend niet alleen, maar ook goddeloos, genoten mag worden, dankt zijn bestaan aan het middelaarswerk van Christus als verdienende oorzaak. Het voortbestaan der wereld na Adams overtreding, en hare verdere ontwikkeling de eeuwen door tot het einde, rust op de onveranderlijkheid Gods, en, daaruit als voortvloeiend, op de onveranderlijkheid van Gods raad of wereldplan. Dien raad of dat plan heeft God ook niet door 's menschen zonde willen laten breken of veranderen. In dien raad of dat wereldplan had Hij ook den val en alle zonden van menschen en du velen opgenomen, als ook tevens de middelen tot wegneming of te nietdoening van de versterking die 's menschen zonde met Gods vloek daarover, in die wereld zou aanrichten. Maar zooals nu 's menschen overtreding middelloorzaak is voor de verwoesting van menschheid en geheele wereld, zoo is Christus' verzoeningsarbeid middelloorzaak voor het voortbestaan van menschheid en geheele wereld na en ondanks 's menschen val in het Paradijs en alle verdere menschenlijke zonden, en vloeien dat blijven bestaan en de verdere ontwikkeling van menschheid en gansche heelal uit Christus' verlossingswerk als middelloorzaak voort. Daaraan danken ook alle goddeloozen hun bestaan en al wat zij in dit leven aan goeds verkrijgen en genieten mogen, aan Christus en Zijn verzoenings- en heilsarbeid als verdienende oorzaak. Dat geldt ook van de dieren. Dat geldt van deze gansche aarde met al wat er op leeft en zich beweegt, en van de zeeën en hare volheid. Het geldt van het gansche heelal. De Vader regeert door Christus, ten hemel gevaren en ter rechterhand Gods gezeten, alle ding, (Heidelb. Catch., Antw. 50). Daarom moeten ook allen en alles Hem dienen en danken, Philip. 2:6-11. Niet alle menschen en schepselen ontvangen gelijke gaven en weldaden, en deze in denzelfden overvloed, om Christus' wil. Daar is groot onderscheid. Sommige goederen betreffen slechts dit aardse leven en zijn tijdelijk. Andere zijn vergeving van zonden, heiliging, eeuwige zaligheid. Het kunnen stoffelijke goederen zijn. Het kunnen talenten van verstand en wil en gemoed zijn. Het kunnen werkingen des Heiligen Geestes zijn van levendmaking, vernieuwing, Godsvrucht, volkomene behoudenis. Dat alles regelt God naar Zijn believen, en heeft Hij door Zijn vrijmachtig welbehagen vastgesteld in Zijn eeuwig raad. Maar dit verhindert niet en neemt niet weg, dat alle goede gaven, van welken aard ook en omvang, aan welk schepsel op aarde ook, van God toekomen om den verzoeningsarbeid van Christus als verdienende oorzaak en door Diens hand. "Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde", zeide onze Heiland, Matth.

28:18. Aan het bestaan van eenigen mensch na den val, en aan eenige genieting voor hem, kon geen denken, en daarvan mag geen sprake zijn, buiten de komst van den Zoon Gods in ons vleesch en Diens lijden en arbeid op aarde. Hij is het licht der wereld, Joh. 8:12, zonder wien niemand iets zien kan, de Zonne der gerechtigheid, Mal. 4:2, die met haar stralen allen koestert, het brood des levens, Joh. 6:35, zonder hetwelk er voor niemand iets anders is dan eeuwige honger en kommer.

In overeenstemming met de Heilige Schrift belijdt het Calvinisme, dat de Zoon Gods Zijn heilsarbeid niet eerst begonnen is met Zijn vleeschwording, en toen Hij als mensch op aarde verscheen, maar reeds terstond na den val des menschen. "Ofschoon het werk der verlossing niet dan na Zijn vleeschwording door Christus metterdaad tot stand gebracht is, is toch de kracht daarvan, de uitwerking, en de weldaden reeds door alle eeuwen van den eersten aanvang der wereld aan de uitverkorenen medegedeeld", (Westminster Confessie, VIII, 6). "In alle hunne benauwdheid was Hij benauwd, en de Engel Zijns aangezichts heeft ze behouden; door Zijn liefde en door Zijn genade heeft Hij ze verlost, en Hij naam ze op en Hij droeg ze alle de dagen van ouds", Jes. 63:9. God deed Hem aan Israël vooruitgaan in de woestijn, Ex. 23:20; vgl. ook Ex. 10:4, 9, Hij verscheen aan Jozua en streed voor Israël, Joz. 5:13 vv. Hij kwam tot Gideon, Richt. 6: 12 v.v., klaagde en zong door de Psalmisten, Ps. 22 e.a., sprak door de profeten, Jes. 61:1, regeerde de wereld, Ps. 2.

Bij deze wereldregering Gods door Christus komen we te staan voor het vraagstuk der wonderen. Hoe beschouwt het Calvinisme de gebeurtenissen of feiten, die ons als wonderen in de Heilige Schrift beschreven worden? Wat gelooft het omtrent de mogelijkheid en de Werkelijkheid van wonderen? Het erkent in de eerste plaats, dat ook deze reeds van eeuwigheid zijn opgenomen in het wereldplan Gods. Dat heeft ook in dezen door de inkomst der zonde in de wereld geenerlei verandering ondergaan. Voorts erkent het Calvinisme naar de Heilige Schrift vaste ordeningen Gods in de schepping, volgens welke voortplanting en vermenigvuldiging geschieden, Gen. 1:21 v.v., zon en maan en sterren hare banen loopen, Jerem. 31:35-36, de vuurvlam omhoog stijgt, het water naar beneden loopt, de vorst ijs vormt, de warmte dat doet smeltten. "Want de aarde brengt vanzelf vrucht voort : eerst het kruid, daarna de aar, daarna het volle koren in de aar", Marc. 4:28; vgl. ook Jes 28:23-9. Met het oog daarop wordt gesproken van natuurwetten, welk woord dan echter niet verstaan moet worden als bedoelende, dat de natuur zelve wetten geeft, maar als regelen door God in haar voor hare werking gelegd en over haar geboden.

Toch moeten wij ons bij het denken aan, en spreken over, natuurwetten en vaste ordeningen voor den arbeid en loop der schepselen voor twee vergissingen wachten. Het effect of de

uitwerking dezer wetten en werkingen is niet volstrekt zoodanig, als dat in haren aard ligt. Er kunnen krachten werkzaam worden, die een geheel ander resultaat doen bewerken. Het water vloeit naar beneden, ja, doch met een spuit kunnen we het naar omhoog drijven. God kan elk oogenblik nieuwe krachten in Zijne schepping doen optreden, die naar eene eigene wet werken, en in samenhang met andere natuurkrachten een ander resultaat bewerken, dan we gewoon waren. Als de mensch over het water tracht te loopen, zal hij gewoonlijk daarin neerzinken. Doet God dan echter eene andere kracht werkzaam worden, dan kan dat neerzinken in het water verhinderd worden en uitblijven, zooals bij den Heere Jezus, en eerst ook bij Petrus, Matth. 14:28 en 29. Het vuur verteert kleederen en vleesch, n.l. wanneer God dat niet door de werking eener andere kracht belet, zooals bij de drie jongelingen in den oven des brandenden vuurs, Dan. 3:21-27. Dan worden de gewone natuurwetten niet doorbroken, noch in hare werking geschorst, doch slechts in hare uitwerking door de inwerking van andere krachten met eigen wetten anders geleid en bepaald, dan wij dat tevoren wisten. En wie heeft in Gods raad gezeten en Zijn wereldplan ingezien om te weten en te kunnen zeggen, dat er niet meer dan de ons bekende natuurkrachten, noch naar andere dan door ons ontdekte wetten werkende, zullen optreden om tot stand te brengen wat een wonder is in ons oog? Al het redeneeren over natuurwetten, om daarmede de ons in de Heilige Schrift medegedeelde, en de mogelijkheid van andere, wonderen te willen bestrijden, heeft daarom geen grond, geen goeden zin. Alleen God zou ons zoo iets kunnen zeggen.

Maar daar is nog eene tweede vergissing, voor welke we ons in dezen wachten moeten. Die natuurwetten rusten niet in zichzelf, hebben hare vastheid niet in zich. Niet alleen heeft God ze gesteld, maar ook zijn zij van oogenblik tot oogenblik in Zijne hand. Zij ontleenen hare vastigheid en geldigheid en werking en duur aan Zijnen wil, aan hetgeen Hij aangaande haar in Zijnen raad of Zijn wereldplan heeft vastgesteld. En omdat geen mensch in dien raad of dat wereldplan van tevoren heeft ingezien of kunnen inzien, daarom kan ook niemand buiten Gods openbaring in de Heilige Schrift zeggen, hoe lang die natuurwetten van kracht zullen zijn en gelden. Ook bij die natuurwetten en hare werking en duurzaamheid moeten we met God en Zijnen wil rekenen. Elk oogenblik hangen zij in bestaan en werking af van Zijnen wil. Ieder oogenblik ook zouden zij kunnen wegvallen of door andere vervangen kunnen worden, wanneer dat Hem behaagde. Zij werken niet los van Hem. Het is niet zoo, dat Hij ze geschapen of gesteld heeft, en dat zij nu zonder of buiten Hem om hare werking zouden doen. Maar elk secondedeeltje dat zij werken, werken zij in afhankelijkheid van Hem en door Hem, Hij werkt in en door haar, en dat steeds. Zonder Hem kunnen zij geen oogenblik bestaan of ook maar eenige werking uitoefenen. En dus bepaalt Hij elk oogenblik opnieuw, of zij bestaan en werken zullen, en hoe, òf niet.

Daarom is het ook, dat in de Heilige Schrift de werkingen der natuur rechtstreeks als Gods

werk worden gezien en aan Hem toegeschreven: "De stem des Heeren is op de groote wateren ... de stem des Heeren breekt de zederen ... de stem des Heeren houwt er vlammen vuurs uit ... de stem des Heeren doet de woestijn leven ...", Ps. 29. Hij zendt de fonteinen uit, drenkt de bergen uit Zijne opperzalen, doet het gras uitspruiten, beschikt de duisternis, geeft het gedierte spijs, doet de bergen rooken, Ps. 104. "Hij doet dampen opklimmen van het einde der aarde, Hij maakt de bliksemen met den regen, Hij brengt den wind uit zijne schatkameren voort ... Die vele volken sloeg en machtige koningen doodde... en Hij gaf hun land ten erve, ten erve aan zijn volk Israël", Ps. 135. Onze Heiland zegt, dat God de vogelen voedt, de leliën bekleedt, Matth. 6:26 en 30. Dat is maar niet eene spreekmanier, eene overdrachtelijke of dichterlijke wijze van zeggen, maar volle werkelijkheid. Niet maar het bliksemvuur treft, doch God treft in of door den bliksem. Het is in zeer eigenlijken zin Gods kracht die aandringt in den storm, die het grassprietje uit den aardbodem doet opschieten die het paard in den oorlog sterkt en zich doet bewegen, die den aardbodem scheurt, iemand leven doet of den dood toevoert, al gebruikt Hij daarbij ook schepselen als Zijn instrumenten. "Ik zal Mijne hand uitstrekken en Egypte slaan", Ex. 3:20. "Uwe handen hebben mij gemaakt en bereid", Ps. 119:73. "Dat geschiedt u van Mijne hand, in smart zult gijlieden liggen", Jes. 50: 11. "Wat verstaat gij door de *voorzienigheid* Gods? De almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met Zijne hand nog onderhoudt, en alzoo regeert, dat ... alle dingen ... van Zijne vaderlijke hand ons toekomen", (Heidelb. Catech., Vr. en Antw. 27). "Want Hij wordt niet daarom almachtig genoemd, omdat Hij wel alles kan doen, maar toch nu en dan ophoudt en werkeloos is, of ómdat Hij de orde, die Hij in de natuur gelegd heeft, door een algemeene aandrijving onderhoudt; maar omdat Hij door zijn voorzienigheid hemel en aarde besturend, alles zoo leidt, dat niets geschiedt zonder zijn raad" (ut nihil nisi eius consilio accidat), (Calvijn, Inst. I, 16, 3, vert. Dr. A. Sizoo, I, blz. 192). Zelfs zegt Calvijn: "Ik erken wel, dat vromelijk gezegd kan worden, mits het uitgaat van een vroom gemoed, dat de natuur God is; maar omdat het een stroeve en oneigenlijke uitdrukking is, daar veeleer de natuur een orde is, door God voorgeschreven", oordeelt hij het beter, niet aldus te spreken, (Inst. I, 5, 5, vert. Dr. A. Sizoo, I, blz. 24). Dit heeft met Pantheïsme niet te maken. Bij het Pantheïsme worden God en wereld vereenzelvigd. Dan is de wereld zoo groot als God, en God niet grooter dan de wereld, en zijn beiden in wezen één en dezelfde. Maar het Calvinisme leert uit en naar de Schrift, dat er tusschen God en wereld een oneindig verschil bestaat, dat zij twee zijn in bestaan en werking; dat de wereld door Gods almacht is voortgebracht en alleen door Zijne kracht kan bestaan en werken; en dat, hoe groot die wereld ook mag zijn, en steeds meer blijken, zij bij God vergeleken als niets is. In alles overtreft God die wereld ver, zelfs al zou deze nog honderden en duizenden en millioenen malen grooter zijn : want God en wereld zijn onderscheiden in wezen. En die wereld, hoe ontzaglijk groot ook, is toch anderzijds zoo gering of nietig, dat zij niet de minste beweging

maken kan, tenzij zij daartoe van God ontvang van oogenblik tot oogenblik de kracht, de lenigheid, de aandrift, ja, als Hij haar daarbij niet draagt, geleidt, en die bewegingen doet maken, die daden doet verrichten. En God is zoo groot, dat Hij die gansche wereld en elk harer schepselen, ook tot het kleinste toe, kan laten werken naar eigen begeeren, vermogen, aard, maar toch Zelf haar en die schepselen, zelfs tot het geringste, zoo beheerscht en regeert, dat het resultaat, ofschoon product van het doen des schepsels, materieel Zijn werk blijft. "Want in waarheid zijn vergaderd tegen Uw heilig Kind Jezus, welken Gij gezalft hebt, beide Herodes en Pontius Pilatus, met de heidenen en de volken Israëls, om te doen al wat Uwe hand en Uw raad tevoren bepaald had, dat geschieden zou", Hand. 4:27-28. "Maar de koning zeide : Wat heb ik met u te doen, gij zonen van Zeruja? Ja, laat hij vloeken; want de Heere toch heeft tot hem gezegd: Vloek David; wie zoude dan zeggen: Waarom hebt gij alzoo gedaan?" II Sam. 16:10. "Wij gelooven, dat die goede God, nadat Hij alle dingen geschapen had, dezelve niet heeft laten varen ... maar stiert en regeert ze alzoo naar Zijnen heiligen wil, dat in deze wereld niets geschiedt zonder Zijne ordinantie; hoewel nochtans God noch auteur is, noch schuld heeft van de zonde die daar geschiedt. Want Zijne macht en goedheid is zoo groot en onbegrijpelijk, dat Hij zeer wel en rechtvaardiglijk Zijn werk beschikt en doet, wanneer ook de duivelen en de goddeloozen onrechtvaardiglijk handelen", (Ned. Geloofsbel., Art. 13). Zoo regeert God door Christus de geheele wereld met al wat er in is: "Want ook de Vader oordeelt niemand, maar heeft al het oordeel den Zoon gegeven, opdat zij allen den Zoon eeren, gelijk zij den Vader eeren", Joh. 5:22-23a. En dat is reeds zoo sedert onzen val in zonde. Er is onder den hemel geen andere naam onder de menschen gegeven, door welken wij moeten zalig worden, dan die van den Heere Jezus, Hand. 4:12. Hij is de weg, de waarheid, en het leven. Niemand komt tot den Vader dan door Hem, Joh. 14:6. Door Zijn bestuur werken alle dingen dengenen, die God liefhebben, ten goede, Rom. 8:28.

Zoo heeft volgens het Calvinisme overeenkomstig de Heilige Schrift alles God te dienen en Zijnen Christus te erkennen. Bestaan en alles wat het ontvangt, dankt elk schepsel aan Gods bestel, en aan Christus' verzoeningsarbeid. In Zijn scheppingsplan had God aller ontstaan en bestaan in verband en werking bepaald, ook de ordeningen en regelingen der menschenwereld. Maar vanwege 's menschen zonde en Gods vloek over haar, zou wereld en menschheid zich na dien val niet hebben kunnen ontwikkelen, en zou er dus geene uitbreiding van het menschengeslacht uit Adam en Eva, met zijne verschillende indeelingen en groepeerings, hebben kunnen komen, wanneer God niet terstond tegen die zonde en dien vloek gesteld had den verzoenings- en verlossingsarbeid van Christus. Deswege echter konden toen terstond wereld en menschedom in hun bestaan gehandhaafd blijven, en hun ontwikkeling en uitgroei voortgang hebben. Evenals Adams overtreding met Gods vloek over

haar, middelloorzaak werd van de verstoring en verwoesting van menschheid en geheele wereld, zoodat zij niet meer in gelukkigen toestand bestaan en zich ontplooiën konden, zoo is Christus' komst en heilsarbeid middelloorzaak voor hun blijven bestaan en verdere ontwikkeling ook ondanks onzen val in het Paradijs. Beide waren opgenomen in Gods raad en wereldplan, als middelloorzaken. Doch als middelloorzaken hebben zij dan toch hunne beteekenis voor het voortbestaan en geheele verdere verloop van wereldbestand en mensheidsgeschiedenis, beide, zoowel de vleeschwording des Woords met haar heilzaam werk, als de val des menschen met zijne verderfelijke uitwerking. En daarom moet ook alles den Christus Gods danken voor zijn bestaan en leven en ontvangen goederen, en Hem eeren en dienen als door God er aan gegeven Heils verwerver en Koning, evenals het zijne ellende en alle verstoring moet zien en erkennen als gevolg van de eerste zonde in het Paradijs en van het verdere menschelijke overtreden.

De Heere Jezus komt hierbij niet maar enkel in aanmerking als Woord of Zone Gods, evenals Hij met den Vader en den Heiligen Geest Schepper is van al wat bestaat. Maar bij dit alles bijzonder ook als Christus Gods, als vleeschgeworden Woord, als door God gezonden Heiland der wereld, als Die den last van de zondeschuld der menschheid droeg en verzoende, en behoudenis voor de wereld verwierf. Zijn verlossingswerk sluit niet in de wegneming van aller menschen schuld, en hun aller eeuwige zaliging, hoewel Zijn dood "van oneindige kracht en waardigheid, overvloediglijk genoegzaam tot verzoening der gansche wereld" is, daar Hij "niet alleen een waarachtig en volkomen heilig mensch is, maar ook de ééniggeboren Zone Gods", (Dordtsche Leerregels II, 3 en 4), omdat het Gode niet behaagd heeft, alle menschen daardoor tot bekeering en volle behoudenis te brengen. "Ik bid niet voor de wereld, maar voor degenen die Gij Mij gegeven hebt", sprak onze Heiland, Joh. 17:9. "Deze verkiezing is een onveranderlijk voornemen Gods, door hetwelk Hij, vóór de grondlegging der wereld, eene zekere menigte van menschen, niet beter of waardiger dan de anderen, maar in de gemeene ellende met de anderen liggende, uit het geheele menschelijke geslacht, van de eerste oprechtheid door hun eigen schuld vervallen in de zonde en het verderf, naar het hoogst vrije welbehagen van Zijnen wil, tot de zaligheid, uit louter genade, heeft uitverkoren, in Christus, Dien Hij ook van eeuwigheid tot een Middelaar en Hoofd aller uitverkorenen, en tot een fundament der zaligheid gesteld heeft", (Dordtsche Leerregels, I, 7). Maar dit neemt niet weg, dat ook wie niet aldus ten eeuwigen leven verkoren en tot volkomene zaligheid gebracht worden, tóch al wat zij genieten mogen aan bestaan, leven, goederen, macht, een korter of langer tijd, danken aan den Christus Gods en Zijn heilswerk als middelloorzaak, en daarvoor ook Hem hebben te danken en te eeren en te dienen. Zonder Zijne komst in het vleesch en zonder Zijn verlossingswerk hadden ook zij dat niet kunnen ontvangen en genieten of misbruiken, al werkt het door hun zondig gebruik ten slotte hun nog weer alles ter verzwaring

van schuld en straf, maar door hunne eigen verdorvenheid, ofschoon naar Gods raad. Ook hier heeft beteekenis 's Heeren uitspraak: "Het kan niet wezen, dat er geen ergernissen komen, doch wee hem, door welken zij komen", Luc. 17:1. 's Menschen zonde breekt Gods raad niet, Gods raad heft 's menschen verantwoordelijkheid en schuld niet op.

Zoo rusten wel het bestaan der geheele wereld met haar verloop, en dat der gansche menschheid met hare ordening en geschiedenis, dus de existentie van het gansche heelal met al zijn schepselen en verbanden en posities, werkzaamheden, lotgevallen, geneugten en moeiten of lasten, op het eeuwige, onveranderlijke raadsbesluit Gods, en lag en ligt dat alles vast in Zijn wereldplan, dat Hij van eeuwigheid ontwierp. Maar Hij zette het één in verband met het ander. Daar is onderlinge samenhang der deelen. Het eene gaat in tijd vooraf aan het andere. Maar dat niet alleen. Ook is er logische en oorzakelijke verbinding, zoodat dit gevolg of uitwerking is van dat, of omgekeerd oorzaak, tweede of derde oorzaak. En middelloorzaak nu er van, dat dit gansche raadsbesluit Gods, dit geheele wereldplan, na de schepping en den zondeval des menschen, verdere uitvoering heeft kunnen bekomen, is de zending en komst van den Zoon Gods in ons vleesch met den verzoeningsarbeid of het verlossingswerk, op aarde door Hem volbracht. En daarom kunnen we, rekenende met 's menschen overtreding in Edens hof en Gods vloek over haar, verder ook zeggen, dat het gansche wereldbestand met zijne ontwikkeling, de menschheid met hare geschiedenis, geboorte en ontplooiing van elk mensch, alles goeds, dat door mensch of dier op aarde ontvangen en gesmaakt wordt, rust op, verworven werd door, verkregen wordt om Christus, om wat Hij leed en deed op aarde. Dus hebben allen dat aan Hem als verdienende en middelloorzaak te danken, en derhalve Hem daarvoor te erkennen en te danken en te dienen met alle krachten. In Eph. 1:20-22 schrijft de apostel Paulus daarom, dat God Christus uit de dooden heeft opgewekt en gezet aan Zijne rechterhand in den hemel, verre boven alle overheid en macht en kracht en heerschappij, en allen naam die genaamd wordt niet alleen in deze wereld, maar ook in de toekomstige, en dat Hij alle dingen aan Zijne voeten heeft onderworpen en Hem aan de gemeente gegeven heeft tot een Hoofd bóven alle dingen. Niets is dus uitgesloten van onderworpenheid aan, en derhalve vereering en dienst van, Hem als door den Vader uit de dooden opgewekte, en dus tevoren in den dood Overgegevene en Zich Opofferende. Bij den Christus Gods valt hier geene scheiding te maken tusschen enkel Woord of Zoon Gods, én vleeschgeworden Woord, tusschen louter met den Vader en den Heiligen Geest Schepper en Onderhouder en Regeerder van alle dingen en Christus Gods, Die het verlossingswerk volbracht, al dienen we ook bij Hem steeds wel goed te onderscheiden. En in de wereld kunnen we geene scheidlijnen trekken tusschen wat Hem alleen als Woord Gods met den Vader en den Heiligen Geest regardeert, én hetgeen Hem als vleeschgeworden Woord of Heiland der wereld aangaat. Vele menschen kennen en erkennen Hem niet als Zoon Gods en Heiland

der wereld, Weldoener en Koning ook te hunnen aanzien. Maar dat neemt hun plicht niet weg, en dat heft Zijn recht niet op. Anders zouden zij deswege ook niet eenmaal door Hem geoordeeld en eeuwig gestraft kunnen worden; vgl. Luc. 19:27; II Cor. 5; 10.

Hieruit vloeit voort en daarmee is gegeven, dat allen met en in alles en te allen tijde den Christus Gods hebben te erkennen en te gehoorzamen en te verheerlijken. Niet alleen de geloovigen, degenen, die Hem als hunnen Borg en Verlosser van harte in waar geloof aannemen en kennen mogen als hun Behouder tot in eeuwigheid. Want dezen moeten dat wel als met dubbele verplichting doen, en begeeren dat, staat het recht met hun geloof, en streven daarnaar met alle krachten, hoezeer ook nog slechts veelszins gebrekkig, en hebben daar de blijdschap van hun gemoed in. "Hoe lief heb ik Uwe wet! Zij is mijne betrachtting den ganschen dag", Ps. 119:97. Maar de anderen zijn van die verplichting niet vrij. Zij zijn evenzeer tot den dienst van God en tot dien van Zijnen Christus geroepen. En dat zij het niet doen, vermindert hunne verplichting in dezen ook niet voor het minst, hunne roeping van Godswege blijft even sterk. Dat geldt van allen naar hun persoon, in hun gezinnen, wat hun maatschappelijke verhoudingen en betrekkingen en werkzaamheden aangaat, terzake van het landsbestuur, in al hun leven en doen. "Hetzij dan dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het alles ter eere Gods", vermaant de apostel Paulus, I Cor. 10:31. Hij schrijft dat aan de Corinthische geloovigen. Maar dat wil niet zeggen, dat die eisch niet evenzeer tot anderen en allen komt. De Heilige Schrift weet niet van tweeërlei moraal of zedelijkheid, eene lichtere voor de eene groep van menschen, en een zwaardere voor eene andere, zoodat wat objectief zonde is voor dezen, geoorloofd zou zijn voor anderen. De eisch der wet is voor allen dezelfde, en blijft voor allen dezelfde. Zij is om God lief te hebben met het gansche hart en met de gansche ziel en met al het verstand en met alle kracht, en den naaste als onszelven. Deze eisch kan zich in allerlei vormen openbaren en in allerlei gevallen belichamen. Maar hij is in wezen steeds dezelfde en voor alle menschen gelijk, al is het, dat naarmate iemand meer genade en weldaden van God ontvangt, hij des te meer gedrongen wordt om aan dien eisch te voldoen. Sluit nu die eisch in, dat we ook wanneer we eten of drinken, dat ter eere Gods moeten doen, dan volgt daaruit, dat we evenzeer al wat we anders doen, te Zijner eere hebben te verrichten, en dus ook tot dienst en lof van den Christus Gods. Want "die den Zoon niet eert, eert den Vader niet Die Hem gezonden heeft", Joh. 5:23.

Dus moet een ieder God dienen en eeren niet alleen wanneer hij een kind Gods is, doch ook in zijne verhouding als kind tot zijn ouders, en als broeder of zuster tegenover zijn broeders en zusters. En de ouders hebben ook als ouders jegens hun kinderen den dienst en de eere Gods en van Zijnen Christus te zoeken en te betrachten. Zoo breidt deze plicht zich steeds uit tot alle menschen en over de gansche menschheid. Alle menschen zijn van Godswege

geroepen en om Christus' wille verplicht in en met alles en te allen tijde te doen wat zij doen, tot eere en dienst van God en Zijnen Christus, hetzij zij geloovig zijn, of ongeloovig, hetzij zij handwerksman zijn, òf onderwijzer, koopman, òf regeerings-persoon, gering, òf in hooge positie, beoefenaar van wetenschap, òf van eenige kunst, man, òf vrouw, ondergeschikte, òf gezaghebber. Aller doen in alle verhoudingen en betrekkingen en posities en werkzaamheden wordt door dezen eisch omsloten. Volstrekt niets valt daar ook maar bij iemand buiten.

Zoo leert het Calvinisme uit en naar Gods Woord, ook in onderscheiding van Rome en Lutherschen, "Uw naam worde geheiligd. Dat is: Geef ons ... dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken alzo schikken en richten, dat Uw naam om onzentwil niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde", (Heidelb. Catech., Antw. 122). "Wat gebiedt God in het eerste gebod? Dat ik, zoo lief als mij mijner ziele zaligheid is ... den eenigen Waren God recht leere kennen, Hem alleen vertrouwe, in alle ootmoedigheid en lijdzaamheid mij Hem alleen onderwerpe, van Hem alleen aller goeds verwachte, Hem van ganscher harte liefhebbe, vreeze en eere; alzo dat ik eer van alle schepselen afa, en die varen late, dan dat ik in het allerminste tegen Zijnen wil doe", (Heidelb. Catech., Vr. en Antw. 94).

Op welke wijze dit nu door een ieder in zijne onderscheiden verhoudingen en bij zijne verschillende werkzaamheden gedaan moet worden, heeft hij zelf biddend en bij het licht der Heilige Schrift, zoo noodig voorgelicht en geholpen door anderen, uit te zoeken. De een kan den ander in dezen raden. Hij kan hem helpen en steunen. Dwingen kan hij hem niet, of moet hij hem niet, afgezien nu in bepaalde gevallen, bij de verhouding van ouders tot hun kinderen, en bij gezaghebbers of overheden tegenover ondergeschikten en onderdanen. Dan kan plicht zijn om te noodzaken, dat althans uitwendig toch een of ander gedaan òf nagelaten worde. Gezag brengt ook de roeping zijner rechtmatige oefening en handhaving mee. Maar overigens moet hier gehandeld worden uit eigen aandrif, gewillig, van harte, met blijdschap, om 's Heeren wil en uit liefde tot Hem. "Wat zijn goede werken? Alleen die uit waar geloof, naar de wet Gods, Hen ter eere geschieden", (Heidelb. Catech., Vr. en Antw. 91).

Het Calvinisme spreekt in dit verband ook van allen eerbaren arbeid als een ambt of Goddelijk beroep. Volgens den Heidelberger Catechismus sluit de derde bede van het Onze Vader de smeeking in: "opdat alzo een iegelijk zijn ambt en beroeping zoo gewilliglijk en zoo getrouwelijk moge bedienen en uitvoeren, als de engelen in den hemel doen" (Antw. 124.). En ons Huwelijksformulier vermaant den man: "Zoo zult gij trouwelijk en naarstiglijk in uw Goddelijk beroep arbeiden". Er zijn werkzaamheden, die door den mensch niet uitgevoerd behooren te worden, waarvan hij zich te onthouden heeft, zoodat hij ze evenmin om er zijn levensonderhoud mee te verdienen verricht, als uit spel en tot vermaak : stelen of rooven, zich prijsgeven, tooveren e.a. "Want wij hooren dat sommigen onder u ongeregeld wandelen, niet werkende, maar ijdele dingen doende", II Thess. 3:11; I Tim. 5:13; Hand. 19:19. Doch alle

eerbare arbeid is een ambt, een werk waartoe God roept, waarmede we in dienst van God staan, hoe gering het ook zij, en waarbij we als dienstknechten Gods ons kennen en betoonen moeten. Aan de slaven beveelt de apostel Paulus: "Gij dienstknechten, zijt gehoorzaam uwen heeren naar het vleesch, met vreeze en beven, in eenvoudigheid uws harten gelijk als aan Christus, niet naar oogendienst als menschenbehagers, maar als dienstknechten van Christus, doende den wil Gods van harte, dienende met goedwilligheid den Heere en niet de menschen, wetende dat zoo wat goed een iegelijk gedaan zal hebben, hij dat van den Heere zal ontvangen, hetzij dienstknecht, hetzij vrije", Eph. 6:5-8. "De negatieve, ascetische verhouding, waarin de vrome dusver tot de wereld gestaan had, keerde de Reformatie in een positieve om; zij wendde het aangezicht van den Christen naar de natuur en cultuur heen en wees hem daar zijn werkkring aan. Elk eerlijk beroep was eene roeping Gods en een dienst der gemeenschap" (Dr. H. Bavinck, Het Christendom, blz. 45). "De rechtvaardigmaking kwam bij Calvijn niet op zichzelf te staan, maar reikte eenerzijds aan de verkiezing en anderzijds aan de heiligmaking de hand. ... Vandaar dat Calvijn zich met eene godsdienstige reformatie en met een herstel van de zuivere prediking des Evangelies niet tevreden kon stellen; zijn blik reikte verder en drong dieper door. Minder Middeleeuwsch dan Luther, voelde hij ook het gewicht der sociale en politieke belangen. Alles moest weer naar Gods wet geregeld en op zijne eere gericht worden. Heel het huiselijk, burgerlijk en maatschappelijk leven had zich te stellen onder de tucht van Gods Woord ... heel de menschenlijke maatschappij (behoort) een spiegel van zijne heerlijkheid te zijn ... Het ascetisme hoort principieel op Roomschen bodem thuis, het piëtisme kan zich op Luther beroepen, maar het puritanisme is een geesteskind van Calvijn" (Dr. H. Bavinck, Het Christendom, blz. 48 en 49).

Het Calvinisme vordert daarmede in verband ook, naar de Heilige Schrift, dat het leven der vreugde geheiligd zij. Blijdschap mag en moet daar wezen, maar in het heilige, in wat goed is voor Gods aangezicht, niet in wat onrein en zondig is. "Verblijdt u in den Heere", schrijft de apostel Paulus aan de Philippensen, Philip. 3:1. En daarna herhaalt hij dit met versterking: "Verblijdt u in den Heere allen tijd; wederom zeg ik, verblijdt u", 4:4. Zoo wekt hij ook de Thessalonicensen op: "Verblijdt u te allen tijd", I Thess. 5:16. Maar daar staat tegenover, dat hij van de liefde zegt, dat zij zich niet verblijdt in de ongerechtigheid, maar dat zij zich verblijdt in de waarheid, I Cor. 13:6; en in Rom. 1:32 er op wijst, dat het oordeel Gods zal treffen niet alleen degenen, die allerlei onreinheid en ongerechtigheid bedrijven, maar ook hen, die een welgevallen hebben in degenen die ze doen.

Ook alle blijdschap moet eene blijdschap in den Heere zijn, eene heilige vreugde. Daarmede is aangewezen, dat wereldsche, zondige spelen voor den echten Calvinist verwerpelijk, contrabande zijn. Bizonder hier kan meermalen gezien worden, hoezeer men zich wachten

moet voor de vereenzelviging of gelijkstelling van Calvinisme en Calvinist, en dat er tusschen deze twee onderscheiden moet worden. Niet bij een ieder, die Calvinist heet, heeft in dezen het Calvinisme genoegzaam doorgewerkt en heerschappij in denken en doen verkregen.

Bij het spel moet niet maar gerekend worden met wat genoeg geeft, noch met wat de mensch vermag, doch ook, of we daarvoor van den Heere onze krachten en vermogens ontvingen, en of Hij er door gediend en verheerlijkt wordt. Menig dier heeft groote kracht. Doch het is niet geoorloofd, die kracht maar voor alles aan te wenden, b.v. tot het aanrichten van verderf, om te vernielen. God heeft den mensch toegerust met velerlei vermogens en bekwaamheden. En om Christus' wil heeft Hij deze aan hem, ondanks onzen afval van Hem, ook nog bestendig, hoewel in verscheidenheid van maat aan de verschillende menschen. Daaruit volgt echter niet, dat de mensch gerechtigd zou zijn, of zelfs geroepen, zijne krachten en gaven aan te wenden tot allerlei krachttoeren, of behendigheidsprestaties, of imitatiepogingen, en dat een ander van Godswege verlof zou hebben, dergelijke bedrijven met genot te aanschouwen. Een reus kan wel een klein kind vermoorden. Maar niemand zal toch meenen en beweren, dat hij tot dergelijk misdrijf van God zijne kracht ontving en door het bezitten van die kracht daartoe geroepen werd. Een schrandere vermag wel een onnoozele te misleiden. Doch zou God hem daartoe zijn bizondere verstandsgaven verleend hebben, en hem door die ongemeene begaafdheid roepen, of ook maar veroorloven, zulks uit te voeren? Een geestige of humorist kan wel door een kwinkslag of lachwekkende opmerking de goede uitwerking van een ernstig woord, of de aanneming van een wenschelijk voorstel, verhinderen of breken. Maakt hij dan echter reeds vanwege dat kunnen steeds een goed, door God gewild, gebruik van dien ontvangen aanleg? Niet het kunnen op zichzelf sluit recht en roeping tot zulk gebruik van het kunnen in, noch tot die bepaalde aanwending. Aanleg of begaafdheid is nog geen aanwijzing van plicht, dat innerlijk vermogen op elk bepaald gebied tot volle vaardigheid te ontwikkelen. Ook bij alle oefening en gebruik van aanleg en krachten moet gevraagd worden, of het geschiedt in 's Heeren dienst en tot Zijne eere, ter bevordering van de zaak van God en Zijnen Christus, en tot hunne verheerlijking, naar den eisch: "Hetzij dan dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het alles ter eere Gods", I Cor. 10:31. Volgens het Calvinisme zijn goede werken slechts die, welke "uit waar geloof, naar de wet Gods, Hem ter eere" geschieden, en niet die op ons goeddunken gegrond zijn, of op menschen-inzetting, (Heidelb. Catech., Antw. 91).

"Het kaartspel is van Calvinistische zijde in den ban gedaan ... omdat het gevaarlijke neiging kweekt, om van God af te laten, en te vertrouwen op *de Fortuin* ... Tegen het *schouwburgbezoek* was gansch andere bedenking ... wat hier stuitte, was het *onzedelijk offer* dat, om ons te vermaken, van spelers en speleressen werd gevergd. ... Ten slotte wat *den dans* aangaat, zijn het mondaine bladen als "le Figaro", die nu nog den Calvinist in het gelijk

komen stellen", (Dr. A. Kuiper, Het Calvinisme, Stonelezingen, blz. 65 en 66. Vgl. ook Dr. W. Geesink, Gereformeerde Ethiek, II, blz. 298, 353-365; en vooral Dr. J. Wille, De Gereformeerden en het tooneel tot omstreeks 1620, in Christendom en Historie, Lustrumbundel 1930, blz. 96-169). Over een en ander was onder Gereformeerden wel soms eenig verschil. "Voetius' oordeel over het tooneel is een bijkans volstreckte veroordeeling", (Dr. W. Geesink, a.w. II, blz. 353). Calvijn heeft soms eene opvoering voor het volk toegestaan, omdat men niet elk vermaak kon verbieden. "Ik begrijp, dat men den menschen niet alle vermaak kan weigeren. Het is me genoeg dat ze begrijpen, dat het niet met onze instemming gaat", schreef hij aan Farel, (vgl. Dr. W. Geesink, a.w. II, blz. 359. Zie echter inzonderheid Dr. J. Wille, a.w. blz. 117-123). Het maakt hier verschil, wat men als staatsman of volksleider toestaat met het ook op de rust onder het volk en diens "hardigheid des harten", vgl. Matth. 19:8, èn de vraag, wat betaamt aan wie waarlijk den Heere dienen wil naar Zijn Woord. Ook is het iets anders: te zoeken naar een compromis tusschen wereldzin en vleeschenlust eenerzijds, èn den rechten en vollen dienst van God anderszijds, èn het vragen naar hetgeen de wil des Heeren eischt, daargelaten alle zwakheid des vleesches van den zondaar.

Het Calvinisme handhaaft aldus naar de Heilige Schrift voor het geheele menschelijke leven, inwendig en uitwendig, bij arbeid en bij spel, den vollen eisch Gods, dat het zich richten zal naar Zijne wet, en tot Zijn dienst en eere strekken, met erkenning van Zijnen Christus als over alles gestelden Koning, en van alle genieting van eenig goed voor welchen mensch ook maar, de verdienende oorzaak. Deze eisch geldt niet slechts voor eene bepaalde klasse of groep van menschen, en voor eene andere niet. Maar hij wordt gesteld aan allen zonder onderscheid, en blijft voor een ieder mensch gelden, wat hij ook doe, ofschoon zijne vervulling natuurlijk als te meer aangedrongen wordt, naarmate meer weldaden van den Heer verkregen werden.

De mensch is Godes in volstrekten zin, heeft niets van zichzelf, verbeurde allen goeds door zijnen val in het Paradijs, verzondigt het elk oogenblik opnieuw, verkrijgt al wat hij aan weldaden ontvangen of genieten mag naar lichaam en geest, aan bezittingen, veel of weinig, aan macht en eer en posities, bovenal aan vergeving van zonden, heiliging, zaliging, om Christus' wil, krachtens Diens heilswerk. Inzake alles geldt: "Wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvangen?" I Cor. 4:7, d.w.z. verkregen als onverdiende gave. Daarom moet ook voor alles door besteding en waardeering dank gebracht worden aan God, Die het schonk, en aan Christus, om Wiens wil het verkregen wérd : leven, gezondheid, krachten, talenten, goederen, werkzaamheden, invloed, eer, en "wat maar voorts te noemen mag zijn als op zichzelf eene goede, gave Gods. God is van alles de Gever of Schenker, en Christus is tegenover Adam en de menschelijke zonde als verderver van dit alles, de Verwerver door Zijn verzoenings- en

heilsarbeid. In Christus richt God de door en met Adam gevallen wereld weer op, en om Zijntwil of de door Hem aangebrachte verzoening en verlossing is het, dat God zijn wereldplan kan doorvoeren en metterdaad onveranderd uitvoert, zooals Hij op 's Heeren bede aan het kruis: Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen, Luc. 23:34, kruisigende soldaten, hoonende oversten, spottende menigte, kruisdragende heuveltop, Jeruzalem, Palestina, Joodsche volk, Romeinsche macht, aarde en menschheid, spaarde, en de kruisiging deed doorgaan, tot behoudenis der wereld. Want Jezus Christus, de Rechtvaardige, is eene verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden der geheele wereld, I Joh. 2:1 en 2.

God is souverain in volstreken zin en Hij bezit de volle souvereiniteit. Hij bestaat van en door Zichzelven, heeft nooit een begin van ontstaan gehad, bezit van Zichzelven alles wat Hij is, heeft van niets en niemand ooit iets ontvangen of kunnen ontvangen, want alles denkt aan Hem zijn ontstaan en wezen en werking, en Hij is onveranderlijk, eeuwig dezelfde in alle Zijne deugden, onbegrijpelijk. Zijne almacht is niet toegenomen en zal niet afnemen. Het bestaan der wereld heeft daarop geen invloed. Zijne kennis of wijsheid ondergaat geene vermeerdering, noch vermindering, is niet allengs grooter geworden, weet van geen groei. Ook neemt zij niet af. God kan niet vergeten. Voor zoover we bij Hem van geheugen mogen spreken, verzwakt dit nooit, en kan het niet verzwakken. Evenzoo met Zijne heerlijkheid en met al wat God is, of wat Hij in Zichzelven heeft.

Daarentegen heeft alles buiten Hem een begin, en wel door Hem. Eerst was Hij alleen. Eeuwen, eene nooit begonnen eeuwigheid. Toen was ook de tijd nog niet. We kunnen hier geen tijdsbepalingen aanwenden. En toen, op een oogenblik door Hem bepaald en louter door Zijn welbehagen vastgesteld, riep Hij al wat niet Hij Zelf is, in het aanzijn, enkel door Zijne eigene kracht en naar Zijn vrij believeen, het eene aldus, het andere weer zoo, en alles in volgestrekte afhankelijkheid van Hem. Ofschoon elk schepsel zijn bestaanswijze ontving, eigen karakter, eigen levens- en bewegings- en werkmanier, zoo is het niettemin met zijn geheele bestaan, met al zijne krachten, met zijn geheele beweging, met wat het maar ooit doet, volstrekt afhankelijk van zijnen Schepper, den almachtigen, alwijzen, albeschikkenden, onveranderlijken God, en dat te allen tijde, bij alles, het allergeringste zoowel als het groote. Dit geldt van den duivel en de geheele hellemacht zoo goed, als van het kleinste insect. Het is waar van elken mensch, en van de geheele menschheid. Wat er door hen, of welke schepselen ook, maar immer gedaan wordt of geschiedt, is materieel Gods doen, hoezeer ook formeel hunne verrichting, door hen gedaan uit eigen begeerte, met eigen bedoeling, onder eigen verantwoordelijkheid, maar in volle afhankelijkheid van Hem, door kracht, welke Hij verleent, en door de geschiktheid om haar te gebruiken, welke Hij geeft, en dat van oogenblik

tot oogenblijk, in vollen omvang en duur.

Aldus heeft God over alles niet alleen volle zeggenschap d.w.z. recht om te gebieden, maar ook de volstrekte, alle doen bepalende heerschappij, de daadwerkelijke regeering. Daarom kan er niet alleen nooit iets geschieden zonder Zijn weten, doch ook nimmer buiten Zijne medewerking. Hij werkt echter bij alles als God, Goddelijk onafhankelijk, onbegrijpelijk en almachtig, en het schepsel als schepsel, afhankelijk, mogelijk zeer schuldig, nooit ontslagen van zijne verantwoordelijkheid aan God. Het schepsel mag zijne volstrekte afhankelijkheid van, en verantwoording aan, God willen ontkennen en daartegen zoeken in te gaan. Dat brengt in die verhouding tot God geenerlei verandering. Omdat God is.

Die Hij is, daarom heeft Hij het schepsel in die verhouding tot Zich gesteld, en kan het schepsel niet anders dan in de verhouding van volstrekte afhankelijkheid van God bestaan en zich bewegen. Wil het die verhouding, heelt het daarin zijn lust, dan heeft het daarin zijn leven, zijne vrijheid, zijne zaligheid. Wil het die verhouding niet zou het die willen verbreken en er tegenin werken, dan voelt het zich daardoor gebonden, ellendig. Maar dat verandert aan zijne feitelijke afhankelijkheid niet, en brengt nimmer ook maar de minste wijziging in die verhouding aan. Is hare werking bij gewillige erkenning zaligend, zij is bij ontkenning en verzet pijnigend, straffend. "Bij den goedertierene houdt Gij U goedertieren, bij den oprechten man houdt Gij U oprecht. Bij den reine houdt Gij U rein, maar bij den verkeerde bewijst Gij U een worstelaar", Ps. 18:26-27.

Dit geloof in Gods opperhooge wezen en aan Zijne volstrekte souvereiniteit over al wat bestaat, heeft zijne vrucht ten aanzien van den dienst van God. Dan wordt begrepen, dat niets met God gelijk gesteld mag worden, niets met Hem in den dienst vermengd mag worden, niets een dienst mag ontvangen, die alleen Gode toekomt. Aan geen schepsel, engel noch mensch, mag Goddelijke vereering gebracht worden, aan geen apostel noch anderen dienaar Gods. Toen daarom Cornelius aan Petrus' voeten neerviel, kwam Petrus terstond daartegen op en zeide: Sta op, ik ben ook zelf een mensch, Hand. 10:26. En evenzoo greep de engel terstond in, toen Johannes voor hem nederviel om hem te aanbidden, en zeide: Zie dat gij dat niet doet; ik ben uw mededienstknecht en uwer broederen, die de getuigenis van Jezus hebben : aanbid God, Openb. 19:10. "Geheel in overeenstemming met hunne leer van Christus, zeiden daarentegen de Gereformeerden, dat de Middelaar wel voorwerp van aanbidding was, maar dat de grond voor die aanbidding gelegen was in zijne Goddelijke natuur ... Nu laat de Schrift er geen twijfel over, of Christus, evenals het voorwerp van ons geloof en vertrouwen, Joh. 14:1,17:3, Rom. 14:9, 2 Cor. 5:15, Ef. 3:12, 5:23, Col. 1:27, 1 Tim. 1:1 enz., zoo ook het object van onze godsdienstige vereering en aanbidding mag zijn, Joh. 5:23, 14:13, Hd. 7:59, 9:13,

22:16, Rom. 10:12, 13, 1 Cor. 1:2, 2 Cor. 12:8, Phil. 2:9, Hebr. 1:6, Openb. 5:12, 12:17, 20. Maar toch kan de grond der aanbidding van Christus naar de Schrift aan niets anders dan aan zijne Godheid worden ontleend", (Dr. H. Bavinck, Geref. Dogm.(superscript)2, III, blz. 347 en 348).

Het Calvinisme wil ook den Godsdienst zuiver houden. "Het zoekt God niet *in* het creatuur, gelijk het Paganisme, het isoleert God niet *van* het creatuur, gelijk het Islamisme, het stelt *tusschen* God en het creatuur geen middellijke gemeenschap gelijk Rome, maar proclameert de hooge gedachte, dat God, hoog in majesteit boven alle creatuur staande, nochtans met dat creatuur *onmiddellijke* gemeenschap oefent door zijnen Heiligen Geest" (Dr. A. Kuyper, Het Calvinisme, Stonelezingen, blz. 12 v.). Het leert geene behoefte Gods, alsof Hij den dienst van eenig schepsel noodig had, maar het gelooft: "en wordt ook van menschenhanden niet gediend als iets behoevende, alzoo Hijzelf allen het leven en den adem en alle dingen geeft", Hand. 17:15; vgl. Ps. 50:7 v.v. Toch is elk mensch en elk schepsel tot den dienst van God geroepen, en dat niet maar een zekeren tijd van zijn bestaan, noch met een deel zijner krachten, doch altoos en met zijn geheele bestaan en al zijne krachten. Nimmer en in niets en met geen enkel van zijn vermogens en bezittingen is hij van dien dienst vrij. Heel zijn leven moet aan God gewijd zijn, zijn gansche bestaan en doen moet een dienen van God wezen volkomen en zonder gebrek. En dat, omdat er geen andere weg voor hem is om zalig te zijn. Doch in de eerste plaats, omdat God een zoo heerlijk en groot wezen is, dat Hij waardig is aldus gediend en verheerlijkt te worden. Volgens het Calvinisme is de rechte dienst van God niet allereerst daarom noodzakelijk, dat er zonder dezen voor geen mensch noch engel eenige behoudenis, eenige zaligheidsgenieting is. Want hoewel dat waar is, is de Godsdienst er allereerst om Gods wil, tot Zijne eer. Niet, zooals reeds gezegd werd, omdat Hij er behoefte aan zou hebben. Maar omdat Hij zoo majestueus en machtig en wonderbaar is, dat Hij waardig is of verdient om door al wat bestaat, en dat door Hem in het aanzijn werd geroepen, geprezen en aangebeden te worden, afgezien ook van alle vrucht, die dat dienen voor het schepsel draagt. Daarom smeekt ook de ware dienaar van God in al zijnen nood met den Psalmist: "Niét ons, o Heere! niet ons, maar Uwen Naam geef eere, om Uwer goedertierenheid, om Uwer waarheid wil", Ps. 115: 1. Bij heel ons dienen van God, dat heel ons leven, inwendig en uitwendig, omvatten moet, moet God nummer één wezen in ons denken en zoeken en al ons streven. Zoo was het in den beginne met Adam en Eva. Zoo is het bij den Christus Gods geweest al de jaren van Zijn vertoef en arbeiden op aarde. Zoo moet het zijn bij alle menschen, ook bij alle verwerpers van God en Zijnen dienst, en zelfs bij alle duivelen, maar althans moet het zoo zijn bij Gods verkorenen en door Christus gekochten. En bij deze laatsten wordt dat tot stand gebracht, zij het in dit aardsche leven nog maar gebrekkig, doch eens volkomen.

Omdat God zoo hoog en groot is van wezen en heerlijkheid, en alle schepsel, hoe machtig ook, toch in zichzelf als niets, gering en zonder kracht, daarom kan ook geen schepsel noch voor zichzelf, noch voor andere schepselen de gemeenschap met God bewerken en bemiddelen. God kan eenig schepsel, en ook welk schepsel Hem behaagt, gebruiken als instrument om Zijne gemeenschap er door te doen genieten. Maar uit of door zichzelf vermag geen enkel schepsel de gemeenschap met God tot stand te brengen en te onderhouden, zomin voor zichzelf als voor andere schepselen. Het is er mee als met het brood. Toen de duivel den Heere wilde verleiden om eigenmachtig Zich uit Zijn lijden te verlossen en een steen brood te doen worden, zeide onze Heiland met beroep op Deut. 8:3: "De mensch zal bij brood alleen niet leven, maar bij alle woord dat door den mond Gods uitgaat", Matth. 4:4. Daarmede bedoelt Hij, dat zulk door Hem niet in den weg van Gods bevel uit steenen gemaakt brood Hem toch niet zou kunnen voeden, wanneer God Zijn sterkend of voedend woord er aan onthield. Het brood, door God aangewezen om den mensch te voeden, en als instrument in Gods hand dat doende, heeft in zichzelf de kracht daartoe niet, en kan dat niet, wanneer God het niet als instrument gebruikte en er Zijne voedende kracht in en door werkte. Zoo ook geestelijk. Het schepsel, dat God daarvoor verordenen en gebruiken wil, kan als instrument in Zijne hand de gemeenschap met Hem aan het schepsel doen genieten, maar ook slechts als zoodanig, als instrument in Gods hand, doch heeft in en van zichzelf daartoe geenerlei vermogen. Evenmin als daarom het Calvinisme weten wil van engelen- en heiligen-aanbidding, evenmin wil het weten van eenige voorstelling van genademiddelen als "ex opere operato", krachtens het gewerkte werk, alleen reeds door hunne bediening of genieting, heil werkende, gemeenschap en vrede met God aanbrengende, geestelijke sterking biedende. Alleen God Zelf geeft Zijne gemeenschap aan het schepsel, ook aan den zondaar. En Hij sterkt die en verlevendigt haar en houdt ze in stand. Ook belijft het Hem daarbij van middelen als instrumenten gebruik te maken. Maar van deze ook slechts als werktuigen in Zijne hand. Geen priester, noch predikant, noch medegeloovige kan, zonder dat God hem op een gegeven oogenblik als orgaan in Zijne hand bezige, ons eenig geestelijk nut doen. Dat kan ook Doop en Avondmaal van zichzelf niet. Het is, wanneer door deze genademiddelen aan iemand geestelijke sterking toekomt, steeds, bij elk bijzonder geval, het werk Gods, Zijne schenking, zij het al in samenwerking met die middelen en hun geloovig gebruik. "De Geest is het Die levend maakt, het vleesch is niet nut", zeide de Heere, "de woorden die Ik tot u spreek, zijn Geest en zijn leven". Joh. 6:63. Daarom vermaant ook het Avondmaalsformulier der Gereformeerde kerken ons: "Opdat wij dan met het waarachtige hemelsche brood Christus gespijzigd mogen worden, zoo laat ons met onze harten niet aan het uiterlijke brood en den wijn blijven hangen, maar dezelve opwaarts in den hemel verheffen, waar Christus Jezus is".

God heeft den dienst Zijns Woords verordend, en de bediening van Doop en Avondmaal bevolen. "Gaaf dan henen, onderwijst alle de volkeren, hen doopende in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden alles, wat Ik u geboden heb", zeide de Heere Christus tot Zijne discipelen, en in hen tot Zijne kerk, Matth. 28:19. En ten aanzien van het Avondmaal beval hij: "Doet dat tot Mijne gedachtenis", Luc. 22:19; 1 Cor. 11:24-26. Inzake de prediking des Evangelies en bediening van de Sacramenten, en betreffende het gebruik dier middelen van genade, is dus niemand vrij, maar staan allen onder het gebod des Heeren. Niemand mag ongeloovig zijn. Niemand mag weigeren in waarachtig geloof des harten den Christus Gods als Verlosser en Zaligmaker aan te nemen. Niemand mag in ongeloof 's Heeren bevel inzake Doop en Avondmaal achteloos voorbijgaan. Doch ook mag niemand prediking, Doop en Avondmaal ooit anders beschouwen dan als middelen in Gods hand, waarvan Hij Zich bedienen wil om den zondaar heil te beschikken. Niet de middelen op en van zichzelf werken ooit iemands heil. Het is altoos alleen God Zelf, Die alle heil werkt, ofschoon Hij middelen wil gebruiken, en wel op deze wijze, dat wanneer die middelen in ootmoedig geloof naar Zijn bestel en bevel worden gebruikt, Hij ook stellig Zijn heil geeft. Want Hij is getrouw en houdt Zijn Woord. Daarom de Psalmist ook zegt: "Ja, allen die U verwachten, zullen niet beschaamd worden", Ps. 25:3.

God blijft God en staat Zijne eere niet af aan eenigen mensch, of eenig middel. Hij doet wat Hij zegt, maar *Hij* doet het. Hij laat het doen niet over aan eenig instrument. Moge het Hem behagen Zijn werk te doen met en door instrumenten, dat neemt niet weg, dat *Hij* het doet, en dat die instrumenten slechts als werktuigen in Zijne hand zijn, ook bij alle heil, dat den zondaar uit Zijne genade ten deel wordt. "En de Heere zeide tot Gideon: "Des volks is te veel hetwelk met u is, dan dat ik de Midianieten in hunne hand zoude geven; opdat zich Israël niet tegen Mij beroeme, zeggende: Mijne hand heeft mij verlost", Richt. 7:2. "En Asa riep tot den Heere zijnen God, en zeide: Heere, het is niets bij U te helpen hetzij den machtige, hetzij den krachtelooze", II Kron. 14:11; vgl. I Sam. 14:16. "De mensch leeft van alles dat uit des Heeren mond uitgaat", Deut. 8:3.

Het Calvinisme stelt aldus, en handhaaft in alles, de tweeheid tusschen God en scheepsel, en de volstrekte opperhoogheid Gods boven en over alle scheepsel. God en scheepsel zijn niet één, niet in wezen, noch in werking, al is er ook de nauwste verbinding en samenwerking. Het scheepsel is niets, en het kan niets, zonder God. Het bestaat alleen en geheel door God. En als het werkt, denkt, zich beweegt, doet het dit door de kracht, die God verleent, en die Hij niet maar eenmaal schonk, doch die Hij van oogenblik tot oogenblik bestendigt en werkzaam zijn doet. Maar God en scheepsel zijn en blijven onderscheiden tot in alle eeuwigheid. Zij zijn niet één, en zij kunnen niet één worden. Daar is een eeuwig onderscheid tusschen God en

schepsel, dat niet weggenomen kan worden, maar onveranderlijk is. De Zone Gods is daarom ook niet mensch geworden in dien zin, dat Hij Zijne Goddelijke natuur zoude veranderd hebben in de menschelijke natuur, evenmin als Hij Zijne menschelijke natuur omgezet heeft in Zijne Goddelijke. Hij heeft onze menschelijke natuur aangenomen, Zich met haar bekleed, maar zij bleven twee, Zijne Goddelijke en Zijne menschelijke natuur, bij Zijne verhooging en verheerlijking evenzeer als bij Zijne ontvangenis en geboorte als mensch. En zij zijn twee tot in alle eeuwigheid. "Het Woord is vleesch geworden", Joh. 1:14, beteekent dan ook niet, dat de Zone Gods naar Zijne Goddelijke natuur veranderde in de verzwakte menschelijke natuur, doch dat Hij door ontvangenis en geboorte bij Zijne Goddelijke natuur aannam als evenzeer de Zijne, onze menschelijke natuur in haren verzwakten, ontluisterden toestand, om voortaan twee naturen als Zijne eigene te bezitten, of in twee naturen te bestaan, de Goddelijke en de menschelijke, en deze beide wel op het nauwst vereenigd, doch daarbij eeuwig blijvend "onvermengd en onveranderd", evenzeer als "ongescheiden en ongedeeld".

Zelfs ten aanzien van de aanbedding, die den Christus Gods toekomt en geboden moet worden, handhaaft het Calvinisme, dat de grond voor die aanbedding ligt in Zijne Godheid. En geen schepsel, hoe ook verheerlijkt en tot de hoogste zaligheid geleid, gaat ooit op of over in de Goddelijke natuur, kan immer verkrijgen eenig reëel deel om het Goddelijke wezen, in dien zin, dat het metterdaad Goddelijke deugden of krachten of eigenschappen zou komen te bezitten. Dat gebeurt niet, maar het kan ook niet geschieden, omdat God en schepsel twee zijn naar wezen of natuur, het schepsel, ook de mensch, hoezeer geschapen naar het beeld en de gelijkenis Gods, Gen. 1:26 en 27, een geheel ander wezen, eene gansch onderscheiden natuur, bezit dan God, en Gods wezen of natuur geheel anders is, dan die des schepsels, ook des menschen, niettegenstaande Hij het schepsel schiep, en de mensch Gods zoon heet, Luc. 3:58. Het Calvinisme verwerpt alle Pantheïsme, alle leer der wezenlijke eenheid tusschen God en het creatuur, God en wereld.

En het handhaaft de volstrekte opperhoogheid Gods bóven en over alle schepsel. Geen schepsel is iets zonder God. En geen schepsel kan iets zonder God. Geen schepsel bestaat dan door God. En alle denken en doen van alle schepselen is materieel of wezenlijk slechts een werken met door God op dat eigen oogenblik verleende kracht. Zonder God kan geen schepsel zich roeren, noch bewegen, (Heidelb. Catech., Antw. 28). Want God en schepsel zijn wel twee, doch aldus, dat het schepsel volstrekt van God afhankelijk is. Het is aan God verbonden, wordt geheel door Hem gedragen en beheerscht, hoezeer het zich ook geheel naar eigen bestaan en neiging of wil bewege. God bestaat onafhankelijk van alle schepsel, geheel uit en door Zichzelf, het schepsel daarentegen bestaat en werkt geheel in afhankelijkheid van God en door Hem bepaald. Maar zij zijn en blijven toch steeds onderscheiden, twee, in wezen en werking, in natuur en aard, in bedoelen, aandrift,

overleggen, hoeveel overeenkomst of gelijkheid er in dezen ook bij hen mocht zijn op te merken.

In het scherpe stellen dezer twee, en in de strenge handhaving of doorvoering daarvan op alle gebieden en in alle opzichten, staat het Calvinisme weer alleen. Bij het heidendom komt òf het eene, of het andere, niet tot zijn recht, òf komen beide te kort. Dat kent en erkent niet Gods volstrekke hoogheid en onafhankelijkheid, of het weet niet van deze verbondenheid en afhankelijkheid des schepsels van God, met zijne creatuurlijke zelfstandigheid of verantwoordelijkheid, of gaat fout in zijne meening aangaande beide. Maar ook bij wie Christen heeten, is hier veelszins dwaling en een niet gelooven naar de Schrift. Zelfs de Lutherschen gaan in hunne Christologie of belijdenis van den Christus te dezen aanzien niet steeds op zuiver Schriftuurlijke wegen, noch ook in hunne opvatting der soteriologie of leer des behouds. Zij houden bij den Christus Gods het onderscheid tusschen Zijne Goddelijke en Zijne menschelijke natuur niet naar den eisch der Schrift genoegzaam vast. En in de leer der verlossing nemen zij den mensch als te onafhankelijk of zelfstandig werkende. En beide gelden ook, of nog meer, van Rome.

Vanwege deze grootheid en hoogheid en heerlijkheid Gods en anderzijds deze afkomst en volstrekke afhankelijkheid des schepsels van God, moet heel het bestaan en doen van alle schepsel te allen tijde niet anders zijn dan dienen van God, Hem verheerlijken, zich op Hem richten, naar Hem voegen. Geen schepsel heeft eenige kracht ooit van zichzelf los van God; noch van eenig ander schepsel anders dan in den dienst en ter eere van God. Het gansche bestaan en leven daarom ook van den mensch, van elken mensch, en van alle menschen, moet te allen tijde enkel wezen het waarlijk en ten volle dienen van God. Dit dienen kan geschieden rechtstreeks, het kan geschieden middellijk. Maar denken en willen en handelen moet bij alles steeds gericht zijn op God en Zijnen dienst en lof. In bidden tot God en danken, in lezen en overdenken van Zijn Woord, in bewondering van Zijne majesteit en groote werken, in lofprijzing en lied, in spreken over Hem en verkondigen van Zijne heerlijkheid, in verschijnen met anderen voor Zijn aangezicht om naar Hem te hooren en Hem te aanbidden, kan deze dienst en verheerlijking Gods als rechtstreeks plaats vinden. In hulp bieden aan anderen, die in nood verkeeren, in het naar Zijnen eisch vervullen van onze roeping in het menscheijk samenleven kan God als middellijk worden gediend en verheerlijkt. Doch steeds moet het gansche bestaan en al het doen des menschen, èn van elken mensch, immer en steeds, bij alles en volstrekt, gericht zijn op den dienst en de eere Gods, geschieden naar Zijnen wil, wezen eene erkenning en lofprijzing in waren en vollen zin van God.

Daartoe heeft God het schepsel, en ook mensch en menschheid, geschapen. Daartoe heeft

Hij ook na en ondanks des schepsels en des menschen ongehoorzaamheid: en val wereld en menschheid in bestaan en ontwikkeling gehandhaafd. Daartoe herstelt Hij door Christus mensch en wereld in volheerlijken staat, waartoe zij in gehoorzaamheid aan Gods wet hadden moeten komen. De zonde des menschen heeft in zijne roeping en verplichting geenerlei verandering gebracht. Zij heeft zijnen lust en zijn vermogen om haar te vervullen volkomen weggenomen en gebroken. Maar die roeping of verplichting zelve is onveranderd dezelfde gebleven voor alle menschen, mogen zij haar erkennen en begeeren te volbrengen, of mogen zij dat niet doen. God is dezelfde gebleven bij onzen zondeval. Onze afhankelijkheid van Hem is in niets veranderd door onze overtreding in het Paradijs, en wordt geene mindere door wélke zonde van ons ook. En onze heilige roeping of verplichting is daarom ook door onze eerste en alle latere zonden niet vervallen noch gewijzigd, voor niemand.

Zoo doet het Calvinisme het bestaan der geheele wereld met al hare schepselen zien als een dienst van God, of althans als geroepen tot dien dienst, zonder uitzondering van eenig schepsel, van eenige kracht, van één enkel oogenblik. Het Calvinisme is in zijn wezen Godsdienst. Het gelooft in God, zooals Hij Zich in Zijn Woord openbaart. En daarom stelt het in het licht, hoe alles door God en voor God bestaat en moet bestaan, daar uit Hem en door Hem en tot Hem alle dingen zijn, Rom. 11:36, en hoe dus alles, en bepaald derhalve alle redelijke schepselen, engelen en menschen, zich in en aan dien dienst hebben te geven van ganscher harte, met alle krachten, te allen tijde, op de wijze, als God het vordert, en ter plaatse, waar Hij hen stelt, en in of bij alle werk, waartoe Hij roept. De mensch mag evenmin als de engel ooit iets anders zijn dan in alles een volkomen dienaar van God. Dat moet hij zijn als kind, als jongeling of jonge dochter, als man of vrouw, als grijsaard. Dat moet hij zijn bij rust en in arbeid, alsook evenzeer bij ontspanning en spel. Niets is hier uitgezonderd, nergens is het hier anders, niemand is van deze roeping vrij, of althans ten deele ontslagen, ook de Godloochenaar niet, zelfs de duivelen niet. Van de volle vervulling dezer roeping Wordt niemand vrijgesteld, en kan niemand vrijgesteld worden, noch zichzelf ontslaan, ómdat God God is en blijft, en hij Zijn schepsel is en blijft, wat hij ook wille of doe. God altoos en met alles en volkomen te dienen van ganscher harte is des schepsels zaligheid. Hem niet aldus volkomen te dienen, noch te willen dienen, is zijne ellende of rampzaligheid. Maar Gods roeping in dezen blijft voor allen onveranderd dezelfde. Die mag verschillen wat gebied en zaak en wijze betreft, waarop en waarin dit dienen moet uitgevoerd worden. Aller arbeid of werk en positie en omstandigheid is niet gelijk. Maar die verschillen zijn slechts accidenteel, bijkomstig, raken of veranderen het wezen niet, dat voor allen onveranderlijk is. Men moge staatsman zijn en regeeringspersoon, of arbeider, man van wetenschap, of van kunst, kind, of volwassene, handwerksman, of landbouwer, hooggeplaatste, òf gering van positie, men heeft steeds God te dienen volkomen en in alles, niet maar a.h.w. als mensch slechts, in hart en

huis, doch ook *als* staatsman of regeeringspersoon, *als* arbeider, *als* man van wetenschap of kunst, *als* kind of volwassene, *als* handelaar, *als* landbouwer, *als* hooggeplaatste, *als* geringe in positie, *als* bevelvoerder, *als* gewoon soldaat, *als* iets koopende, en *als* iets verkoopende.

Er is geen gebied of terrein of werkzaamheid, waarop deze eisch van volkomen in alles te allen tijde God dienen niet zou gelden voor allen op die gebieden of bij die werkzaamheden. Deze roeping komt tot alle menschen en schepselen onverminderd. Geen tijd, geen arbeid, geene gelegenheid, geene positie, brengt daarin verandering, of kan daarin wijziging brengen, anders dan wat betreft de manier waarop. Voor allen geldt en blijft gelden: "Hetzij dan dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter eere Gods". I Cor. 10:31.

Wanneer we dit bedenken, kunnen we verstaan, dat ook de beste Calvinist verre beneden zijne roeping blijft, en dat we Calvinisme en Calvinist niet kunnen gelijkstellen, noch zakelijk vrijwel omwisselen. Het Calvinisme gaat in gedachteninhoud en eisch van levensroeping verre uit boven wat ook de beste Calvinist naar denken of levens- en wereldbeschouwing en naar levenspraktijk zich betoont. Theoretisch moge hij op veelszins schoone wijze uiteenzetten, wat het Calvinisme gelooft en denkt aangaande God en wereld, toch blijft dat gebrekkig, beneden hetgeen het Calvinisme aan volheid en rijkdom van beginselen en denkbeelden bevat. En zijne practische beleving van het Calvinisme is steeds droef te kort schietend. Met het oog daarop moeten wij er gedurig op toezien, dat we niet ter wille van Calvinisten en hunne mogelijke verkeerde denkbeelden of voorstellingen en schuldige levenspraktijken, het Calvinisme zelf anders trachten te schetsen en in tekening te brengen, dan het wezenlijk is, door daarin eene plaats te willen geven aan onjuiste beschouwingen en levensmanieren, die er toch naar zijn ware wezen mede strijden.

Calvinisme en Calvinist moeten beide beoordeeld worden naar Gods Woord. Het Calvinisme wil in geloofsuiteenzetting en beschouwingen niets anders geven dan eene zuivere voorstelling van hetgeen God in Zijne Schrift openbaart omtrent Zich en de wereld in haar schepping en val en wederoprichting en verheerlijking, met de aanwijzing van de roeping, waarmede God wereld en mensch tot Zijnen dienst en lof roept. Wat immer in die voorstellingen of beschouwingen en aanwijzingen niet zou overeenkomen met hetgeen God in de Heilige Schrift openbaart of zegt, moet verworpen worden als fout, als geen zuiver Calvinisme. En wie niet in alles denkt en leeft naar Gods openbaring en eisch in de Heilige Schrift, is geen goed Calvinist. Het beginsel van het Calvinisme moge hem dan niet vreemd zijn, doch het Calvinisme is dan bij hem toch niet tot volle doorwerking in denken en leven

gekomen. Hij is dan maar een gebrekkig, of zeer gebrekkig Calvinist, zooals ieder waar Christen op aarde een zeer onvolmaakt Christen blijft tot zijn laatsten ademtocht. Want "ook de allerheiligsten, zoo lang als zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid; doch alzoo, dat zij met een ernstig vernemen niet alleen naar sommige, maar naar al de geboden Gods beginnen te leven", (Heidelb. Catech., Antw. 114).
